

ΕΘΝΙΚΟ & ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Διδάσκων Καθηγητής: κ. ΑΝΔΡΕΑΣ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

«ΚΑΜΕΡΕΣ ΣΕ ΔΗΜΟΣΙΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ»

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΝΟΜΙΜΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑΣ

ΕΛΕΝΗ – ΔΗΜΗΤΡΑ ΒΑΝΑ
Αρ Μητρώου 1340200001015

Αθήνα, 13 Φεβρουαρίου 2008

Συντομογραφίες

ΑΚ	Αστικός Κώδικας
αν	αναγκαστικός νόμος
ανατ	ανάτυπο
ΑΠ	Άρειος Πάγος
Άρθρ	Άρθρο
Αρμ	Αρμενόπουλος
Αχρον	αχρονολόγητο
Έκδ	έκδοση
ΕΛΛΔνη	Ελληνική Δικαιοσύνη
ΘΝ	Θεμελιώδης Νόμος
ν	νόμος
νδ	νομοθετικό διάταγμα
ΝοΒ	Νομικό Βήμα
οπ	όπως παραπάνω
πρβλ	παράβαλε
παρ	παράγραφος
Σ	Σύνταγμα
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
τ	τόμος
τεύχ	τεύχος
τμ	τμήμα

Κεφ Α': Γενικά - Η έννομη τάξη μας

§ I. Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται το ζήτημα νομιμότητας και σκοπιμότητας της χρήσης και λειτουργίας των οπτικοακουστικών μέσων για καταγραφή προσωπικών δεδομένων, ιδίως εάν αυτή είναι επιτρεπτή και συνάδει με το Σύνταγμα μας. Οι όροι και οι προϋποθέσεις για τη χρήση αυτών οριοθετείται από το Σύνταγμα και ο συντακτικός νομοθέτης όρισε την Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων ως αρμόδια για τον καθορισμό των όρων αυτών και μάλιστα υπό αυστηρές προϋποθέσεις. Η επεξεργασία και συλλογή των δεδομένων αυτών από ιδιώτες αλλά κυρίως από όργανα κρατικής εξουσίας στα πλαίσια της κανονιστικής δράσας διοίκησης ενέχει ιδιαίτερους κινδύνους για την προσβολή των προσωπικών ελευθεριών, πόσο μάλλον όταν αυτή πραγματοποιείται με την επίφαση της δήθεν καταπολέμησης της εγκληματικότητας και αντιμετώπισης της βίας.

Έτσι, σύμφωνα και με την Αρχή¹:

«Ο σεβασμός και η προστασία της αξιοπρέπειας, της ιδιωτικής ζωής και της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας αποτελούν πρωταρχική επιδίωξη κάθε δημοκρατικής κοινωνίας.

Η τεράστια πρόοδος της πληροφορικής, η ανάπτυξη νέων τεχνολογιών, οι νέες μορφές διαφήμισης και ηλεκτρονικών συναλλαγών και η ανάγκη της ηλεκτρονικής οργάνωσης του κράτους έχουν σαν συνέπεια την αυξημένη ζήτηση προσωπικών πληροφοριών από τον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα. Η ανεξέλεγκτη καταχώριση και επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων σε ηλεκτρονικά και χειρόγραφα αρχεία υπηρεσιών, εταιρειών και οργανισμών μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα στην ιδιωτική ζωή του πολίτη.

Οι κίνδυνοι αυτοί αυξάνονται με τις νέες δυνατότητες ταχύτατης μεταφορά πληροφοριών παγκοσμίως μέσω του Internet.

¹ http://www.dpa.gr/portal/page?_pageid=33,15048&_dad=portal&_schema=PORTAL

Για την προστασία του ατόμου στην κοινωνία της πληροφορίας δεν αρκούν οι παραδοσιακές θεσμικές εγγυήσεις και ρυθμίσεις, αλλά χρειάζεται ειδική αντιμετώπιση».

Ειδικότερα για την καλύτερη και ευκολότερη κατανόηση του ζητήματος με το οποίο ασχολείται η συγκεκριμένη εργασία και του όγκου των θεμάτων που θίγει (λόγω του σημαντικού και επίκαιρου ζητήματος που θίγεται) ακολουθεί αναλυτικό σχετικό διάγραμμα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

Κεφ Α': Γενικά - Η έννομη τάξη μας

§ I. Εισαγωγή

§ II. Ελευθερία και ισότητα ως μητρικά δικαιώματα του δημοκρατικού πολιτεύματος

§ III. Κράτος δικαίου και κοινωνικό κράτος – Εγγυήσεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων

§ IV. Τα θεμελιώδη δικαιώματα – Η έννομη τάξη του κοινωνικού ανθρωπισμού

§ V. Η ανθρώπινη αξία και η εξειδίκευση της από τα άρθρα 5 – 9Α του Συντάγματος

§ VI. Η προσωπική ελευθερία και η «ασφάλεια» του ατόμου

§ VII. Το άρθρο 9 Α Σ – Η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα

§ VIII. Σύγκρουση και στάθμιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων

§ IX. Η αρχή της αναλογικότητας

§ X. Η επίκληση του «γενικού συμφέροντος και/ή της ασφάλειας της δημόσιας τάξης» για λόγους κρατικής σκοπιμότητας

Κεφ Β': Η εξέταση του ζητήματος των καμερών σε δημόσιους χώρους

§ I.- Γενικά

§ II. Προσωπικά δεδομένα

§ III.- Η βιντεοεπιτήρηση στην Ελλάδα

§ IV. Οι κρίσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου

§ V. Η αντίθετη άποψη

§ VI. Η συνάθροιση και η αστυνομία ως εκφραστές της κρατικής εξουσίας

§ VII. Εξαίρεση από την αρχή της ηθικής απόδειξης – Αποδεικτικά μέσα που κτήθηκαν με παράνομες πράξεις

Κεφ Γ': Συμπεράσματα – Σύνοψη απαντήσεων

§ II. Ελευθερία και ισότητα ως μητρικά δικαιώματα του δημοκρατικού πολιτεύματος

1.- Ο Αριστοτέλης διακρίνει την ελευθερία του ατόμου στα πλαίσια ενός δημοκρατικού πολιτεύματος ως συμμετοχή στην άσκηση της πολιτικής εξουσίας (πολιτική ελευθερία) και στην ελευθερία ενέργειας του ατόμου (ατομική ελευθερία)². Η ισότητα και η ισονομία των πολιτών αποτελούσαν κανόνα χωρίς εξαιρέσεις, ενώ η υποταγή του πολίτη στο νόμο – που αποτελούσε χαρακτηριστικό γνώρισμα του δημόσιου βίου σε όσες πόλεις της αρχαίας Ελλάδας, που, όπως και η Αθήνα, κυβερνιόντουσαν με πολίτευμα δημοκρατικό – δεν είχε την έννοια της εξαφάνισης της ατομικής ελευθερίας· αποτελούσε απόδειξη της ανεπτυγμένης αντίληψης των πολιτών σχετικά με τα καθήκοντά τους και του σεβασμού τους προς τον νόμο, που όχι μόνο τον εψήφιζαν οι ίδιοι στις λαϊκές συνελεύσεις, αλλά και προστάτευσαν τα ιδιωτικά συμφέροντα όλων των πολιτών και ιδίως των αδικουμένων³.

2.- Ελευθερία και ισότητα, βασικές αρχές της αρχαίας ελληνικής δημοκρατίας, αποτελούν «μητρικά δικαιώματα»⁴, θεμελιώδεις αρχές, οι οποίες προσδιορίζουν νομικά το status του πολίτη⁵. Τα «θεμελιώδη δικαιώματα των αρχαίων ελλήνων» δεν έχουν την έντονη αντικρατική κατεύθυνση, όπως τα «ατομικά δικαιώματα» του μεταγενέστερου δυτικού συνταγματισμού, αλλά η έλλειψη αυτή συνιστά πλεονέκτημα και δεν τους αποστερεί τον τίτλο του θεμελιώδους δικαιώματος. Ο έντονος

² Βλ Πολιτικά VI, κεφ II.

³ Την αντίληψη αυτή τονίζει χαρακτηριστικά και ο Περικλής στον Επιτάφιο, βλ Θουκυδίδου, II, σελ 37.

⁴ Τα μητρικά θεμελιώδη δικαιώματα η ανθρώπινη αξία, η ισότητα και η ελευθερία, πρβλ Α. Δημητρόπουλο, Συνταγματικά Δικαιώματα, Ειδικό Μέρος, ια εκδ, Αθήνα, 2005, σελ 4 επ.

⁵ Βλ Α. Δημητρόπουλο, Συνταγματικά Δικαιώματα, τόμος Γ - ημίτομος I, 2005, σελ 4.

αντικρατισμός είναι συνέπεια του αυταρχικού κράτους και δεν βρήκε πρόσφορο έδαφος στην αρχαία ελληνική δημοκρατία. Το φαινόμενο αυτό συνεπώς βρίσκει την εξήγησή του στο ότι κατά την εποχή εκείνη οι ατομικές ελευθερίες που υπήρχαν δεν αποτελούσαν αντικείμενο αμφισβήτησης ώστε να θεωρηθεί αναγκαία η κατοχύρωση τους με κανόνες δικαίου⁶.

3.- Στη σύγχρονη εποχή τα θεμελιώδη δικαιώματα κατοχυρώνονται από όλα τα Συντάγματα και ο κλασικός κατάλογος έχει κατά πολύ μεταβληθεί αριθμητικά και ποιοτικά. Παρά όμως την καθολική νομική αναγνώριση και συνταγματοποίησή τους, το πρόβλημα των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου εξακολουθεί να απασχολεί τη νομική επιστήμη και επικαιρότητα.

4.- Το πέρα από τη νομική αναγνώριση θέμα της πραγματικής απειλής των θεμελιωδών δικαιωμάτων, το πρόβλημα της ουσιαστικής εφαρμογής τους, της παροχής της πραγματικής δυνατότητας άσκησής τους, είναι θέμα, που ακόμη απασχολεί⁷.

§ III. Κράτος δικαίου και κοινωνικό κράτος – Εγγυήσεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων

5.- Ο έντονος αντικρατισμός είναι συνέπεια του αυταρχικού και/ή αστυνομικού⁸ (*Polizeistaat*) κράτους, στο οποίο η ύπαρξη κανόνων που διέπει τις σχέσεις διοίκησης και διοικουμένων δεν θέτει όρια σε αυτό ενόψει επίτευξης του επιδιωκόμενου αποτελέσματος. Σε άμεση αντίθεση η μορφή που τείνει να πάρει το σύγχρονο κράτος είναι αυτή του κράτους δικαίου,

⁶ Σχετικά με τη γενική αντίληψη που κρατούσε στην αρχαία Ελλάδα για την έννοια της ελευθερίας, βλ και την ενδιαφέρουσα μελέτη του καθηγητή στο Πανεπιστήμιο του Göttingen Max Pohlenz που κυκλοφόρησε το 1956 και σε γαλλική μετάφραση στο Παρίσι με τίτλο «*La liberté grecque, nature et evolution d'un ideal de vie*».

⁷ Βλ Α. Δημητρόπουλο οπ, σελ 5 – 6.

⁸ Βλ Κ. Γ. Μαυριάς, *Συνταγματικό Δίκαιο*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2004, γ έκδ, σελ 89 – 90.

που αναγνωρίζει δικαιώματα και εγγυήσεις υπέρ των διοικουμένων και υποτάσσει τη διοίκηση σε κανόνες που έχουν τεθεί εκ των προτέρων⁹. Το κράτος δικαίου, υπό τη σύγχρονη έννοιά του, ρυθμιζόμενο από τη δημοκρατική αρχή αξιώνει κατά της κρατικής εξουσίας να σέβεται τα δικαιώματα του πολίτη, και επιβάλλει στη διοίκηση την τήρηση διαδικασιών εγγυητικών του σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου στις μεταξύ τους σχέσεις¹⁰. Ύστερα, άλλωστε, μέσα στο ίδιο το σώμα της κοινωνίας υπάρχουν οι ουσιαστικές προϋποθέσεις και οι πραγματικές δυνάμεις της αρμονικής σύνθεσης της κοινωνικής και ανθρωποκεντρικής αρχής. Αυτές θα επιβάλλουν τη νέα αντίληψη κοινωνικού κράτους και δημοσίου βίου γενικότερα¹¹.

§ IV. Τα θεμελιώδη δικαιώματα – Η έννομη τάξη του κοινωνικού ανθρωπισμού

6.- Η δικαιοπολιτική εξέλιξη που έχει ήδη πραγματοποιηθεί οδήγησε και οδηγεί στη δημιουργία μίας νέας αντικειμενικής έννομης τάξης, βασισμένης στο απαραβίαστο της ανθρώπινης αξίας¹². Στην έννομη τάξη του κοινωνικού ανθρωπισμού ασφαλώς υπάρχουν δικαιώματα, όχι όμως ατομικιστικά αλλά κοινωνικά προσανατολισμένα δικαιώματα (άρθρ 25 § 1

⁹ Κατά τη σύγχρονη αντίληψη το κράτος δικαίου προσδίδει έμφαση στα δικαιώματα του ανθρώπου όπως αυτά περιέχονται στα συνταγματικά κείμενα υποχρεώνοντας το κράτος, α) να αυτοπεριορίζεται στους κανόνες που ρυθμίζουν τις σχέσεις του με τους πολίτες, β) τα κείμενα που περιορίζουν την κρατική εξουσία δεν δέχονται αυθαίρετη αλλαγή από το τελευταίο αλλά μπορούν να μεταβληθούν μόνο με τη συναίνεση του λαού – αμέσως παρεχόμενη με δημοψήφισμα ή δια των αντιπροσώπων του, και με αυστηρά συνταγματική διαδικασία – , γ) και κατά το ότι φορείς των δικαιωμάτων είναι το σύνολο των πολιτών πρβλ Κ. Γ. Μαυριά οπ, 92 και βλ ακόμη παρακάτω υπό αρ 80, για τον έλεγχο των παρανομιών του κράτους από το ΣτΕ.

¹⁰ Η δικαιοκρατική αρχή ως έκφραση του κράτους δικαίου αποτελεί οργανωτική βάση και του ελληνικού πολιτεύματος, πρβλ Α. Μανιτάκη, Κράτος δικαίου και δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας I, Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1994, σελ 291 επ.

¹¹ Βλ G. Kassimatis, Origines et evolution de l' État social, σε J. Iliopoulos – Strangas (éd.), La protection des droits sociaux fondamentaux dans les États membres de l'Union Européenne, Éditions Antoine N. Sakkoulas Athènes – Bruylant – Nomos Verlagsgesellschaft, 1999, σελ 24.

¹² Βλ Α. Γ. Δημητρόπουλο, Γενική Συνταγματική Θεωρία, τόμος α, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2004, σελ 92 – 98.

Σ), βασιζόμενα στο συνταγματικό πρότυπο του κοινωνικού ανθρώπου. Η ανθρωπιστική αρχή αποτελεί την πηγή της δημιουργίας, αλλά και του προσδιορισμού των δικαιωμάτων¹³.

7.- Το Σύνταγμα του 1975/1986/2001 διαφέρει ουσιαστικά από την άποψη του περιεχομένου του από τα προϊσχύσαντα και εφαρμοσθέντα ελληνικά Συντάγματα¹⁴ και τούτο διότι περιέχει πολλές καινοτομίες, κυρίως μεν σχετικά με την οργάνωση της κρατικής εξουσίας και τον τρόπο άσκησης της, αλλά και σχετικά με τη θέση του Κράτους απέναντι στα άτομα. Ειδικότερα, και όσον αφορά τα τιθέμενα με την παρούσα εργασία ζητήματα, μεταξύ άλλων πρέπει να σημειωθούν οι ακόλουθες καινοτομίες:

α) Το ΑΕΔ άρθρο 100 Σ: Ο χαρακτηρισμός από το Ανώτατο Δικαστήριο μιας διάταξης νόμου σαν αντισυνταγματικής έχει για συνέπεια την απώλεια της ισχύος της, β) η ρητή αναγνώριση στα δικαστήρια της αρμοδιότητας να ελέγχουν τη συνταγματικότητα των νόμων κατά το περιεχόμενό τους και της υποχρέωσής τους να μην εφαρμόζουν τους αντισυνταγματικούς νόμους άρθρο 93 § 4, γ) η θέσπιση της αρχής ότι οι γενικά παραδεγμένοι κανόνες του διεθνούς δικαίου και οι διεθνείς συμβάσεις από την επικύρωσή τους αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του ελληνικού δικαίου και έχουν ανώτερη ισχύ από τους νόμους άρθρο 28 Σ, δ) η διακήρυξη ότι ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση του κράτους και ότι τα δικαιώματα του ανθρώπου σαν άτομου και σαν μέλους του κοινωνικού συνόλου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους άρθρο 2 § 1 και 25 § 1, ε) η αναγνώριση στο άτομο του δικαιώματος ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας του εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη άρθρο 5 § 1, στ) η απαγόρευση καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος 25 § 3, ζ) η καθιέρωση της αρχής ότι το δικαίωμα της προηγούμενης ακρόασης ισχύει και για κάθε

¹³ Βλ Α.Γ. Δημητρόπουλο, Συνταγματικά Δικαιώματα, τόμος Γ - ημίτομος Ι, 2005, σελ 49.

¹⁴ Βλ Κ. Α. Γεωργόπουλος, Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο, 12^η έκδ, Σάκκουλας, Αθήνα, 2001, σελ 226 επ.

διοικητική ενέργεια ή μέτρο σε βάρος των δικαιωμάτων ή συμφερόντων του άρθρο 20 Σ, η) Το άρθρο 9Α, αναγνωρίζεται σε κάθε άτομο δικαίωμα προστασίας από τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση – ιδίως με ηλεκτρονικά μέσα – των προσωπικών του δεδομένων και προβλέπεται η ρύθμιση του θέματος με ειδικό νόμο και 101Α, θ) το δικαίωμα στην πληροφόρηση άρθρο 5Α κλπ.

8.- Συνεπώς ο κοινωνικός ανθρωπισμός αποτελεί, ήδη από το 1975 όσον αφορά την ελληνική έννομη τάξη, νομική πραγματικότητα¹⁵. Το κράτος στα πλαίσια αυτά υποχρεούται να προστατεύει την ανθρώπινη αξία, τα ανθρώπινα δικαιώματα. Παράλληλα τόσο η κρατική εξουσία όσο και κάθε πολίτης υποχρεούνται να σέβονται την ανθρώπινη αξιοπρέπεια¹⁶.

§ V. Η ανθρώπινη αξία και η εξειδίκευση της από τα άρθρα

5 – 9Α του Συντάγματος

9.- Ανθρώπινη αξία ως έννοια γένους είναι το σύνολο των γενικών υλικών, πνευματικών και κοινωνικών γνωρισμάτων του ανθρώπινου γένους, όπως αυτή ταυτίζεται με τον ίδιο τον άνθρωπο¹⁷. Άνθρωπος και ανθρώπινη αξία είναι όροι συνώνυμοι¹⁸. Η ανθρώπινη φύση είναι τρισδιάστατη, σωματική, πνευματική και κοινωνική. Επομένως τρισδιάστατη είναι και η ανθρώπινη αξία. Η ανθρώπινη αξία ως έννοια είδους ταυτίζεται με την

¹⁵ Βλ Α. Γ. Δημητρόπουλο, Γενική Συνταγματική Θεωρία, τόμος α, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2004, σελ 97.

¹⁶ Σε επίπεδο κοινής νομοθεσίας οι διατάξεις των άρθρων 2 § 1 και 5 § 1 Σ βρίσκουν συνταγματικά επιβεβλημένη εξειδίκευσή τους κυρίως στις διατάξεις των άρθρων 34 και 57 επ ΑΚ, ενώ παραπέρα στην προστασία τους κατατείνουν πολλά από τα έννομα αγαθά του Ποινικού Κώδικα, βλ. ΑΠ 715/1995 ΤοΣ 1996, 489 επ, Α. Μανιτάκη, Το υποκείμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων, 1981, 126, Κ. Χρυσόγονος, οπ. σ 111, 112.

¹⁷ Το άρθρο 2 παρ 1 του Συντάγματος καθιερώνει «ως πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας» τον σεβασμό και την προστασία της αξίας του ανθρώπου. Συναφείς είναι και οι διατάξεις των άρθρων 7 παρ. 2 και 106 παρ. 2 του Συντάγματος, που απαγορεύουν ειδικότερα την προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και την ανάπτυξη της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας σε βάρος της. Ο συντακτικός νομοθέτης αντιλαμβάνεται την αξία του ανθρώπου ως μία θεμελιώδη αρχή (βλ και άρθρο 110 παρ 1 του Συντάγματος), το πεδίο εφαρμογής της οποίας δεν περιορίζεται στα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα.

¹⁸ Βλ Α. Γ. Δημητρόπουλο, Συνταγματικά Δικαιώματα, Ειδικό Μέρος, ια εκδ, Αθήνα, 2005, σελ 4 – 17.

προσωπικότητα. Προσωπικότητα είναι η ανθρώπινη αξία του συγκεκριμένου ατόμου. Η ανθρώπινη αξία αποτελεί την πηγή, το μητρικό δικαίωμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τους γενικούς συνταγματικούς προσδιορισμούς της ανθρώπινης αξίας, αποτελούν η ελευθερία, ισότητα και τις συνταγματικές της εξειδικεύσεις, τα ανθρώπινα δικαιώματα. Στο περιεχόμενο της ανθρώπινης αξίας ανήκει η ελευθερία¹⁹, οποιαδήποτε δε στέρηση αυτής αποτελεί βαρύτατη προσβολή της ανθρώπινης αξίας. Η ελευθερία αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα της ανθρώπινης φύσης. Η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, η δυνατότητα αυτοεξουσιασμού του ατόμου, η εξουσία του ανθρώπου στο άτομό του αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο της ανθρώπινης αξίας²⁰.

§ VI. Η προσωπική ελευθερία και η «ασφάλεια» του ατόμου

10.- Οι διατάξεις των άρθρων 2 § 1 και 5 § 1 Σ αναφέρονται στην ελευθερία του προσώπου²¹ υπό ευρεία έννοια, ενώ όλες οι διατάξεις των άρθρων 5 – 9Α Σ στην προστασία της υπό στενή έννοια προσωπικής ελευθερίας, της «ασφάλειας» (*sûreté*) του ατόμου²². Από τις προστατευτικές της ασφάλειας του προσώπου διατάξεις, εκείνες του άρθρου 5 §§ 2 και 3 αφορούν γενικά στην υπό στενή έννοια προσωπική ελευθερία, και τους περιορισμούς στους οποίους μπορεί να υποβληθεί, ενώ εκείνη του άρθρου 6 αναφέρεται στις εγγυήσεις υπέρ του ατόμου για την προστασία του από αυθαίρετες συλλήψεις ή φυλακίσεις. Με τις διατάξεις, εξάλλου, των άρθρων 7 και 8 – που συμπληρώνεται με εκείνες του άρθρου 97 Σ – δημιουργούνται πρόσθετες εγγυήσεις για τα άτομα σχετικά με τις προϋποθέσεις που

¹⁹ Βλ Α. Γ. Δημητρόπουλο οπ, σελ 7.

²⁰ Κατά το άρθρο 5 παρ 1 του Συντάγματος ορίζεται «Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητα του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη».

²¹ Το άρθρο 2 παρ 1 Συντ προστατεύει όλα τα φυσικά πρόσωπα ανεξαρτήτως ιθαγένειας, βλ Δαλτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα, β εκδ, 1991, 1140.

²² Βλ Κ. Α. Γεωργόπουλος οπ, 507 επ.

πρέπει να συντρέχουν για τη νόμιμη καταδίκη τους σε ποινή και με τα αρμόδια για την κρίση τους δικαστήρια, ενώ το άρθρο 9 αναφέρεται στο άσυλο της κατοικίας και συμπληρώνει το πλέγμα των συνταγματικών διατάξεων που προστατεύουν την υπό στενή έννοια προσωπική ελευθερία .

11.- Στη συνταγματική έννομη τάξη δεν υπάρχουν καθόλου κενά στην προστασία ανθρώπινης ελευθερίας²³, υπό οιαδήποτε μορφή και εάν αυτή εκδηλώνεται, όσες εκφάνσεις της δεν εμπίπτουν στο πεδίο προστασίας των συνταγματικά κατοχυρωμένων θεμελιωδών δικαιωμάτων καλύπτονται από τη συνταγματική διάταξη του άρθρου 5 § 1 Σ. Ο προσανατολισμός σε αυτή τη συνταγματική διάταξη έχει ως αφετηρία τη διαπίστωση ότι τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα εξατομικεύουν την ανάπτυξη της προσωπικότητας²⁴ στη φυσική, πνευματική, ψυχική, κοινωνική, οικονομική, πολιτιστική και ηθική διάσταση και ότι σε ένα κράτος δικαίου η αξιοπρέπεια του ατόμου ταυτίζεται με την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και κατ' επέκταση με το δικαίωμα του ατόμου στον αυτοκαθορισμό το, στην ελεύθερη συνδρομή του στη διαμόρφωση της εικόνας που απεικονίζεται στο περιβάλλον²⁵.

12.- Οι κίνδυνοι που συνδέονται άμεσα με τη διαφοροποιημένη λειτουργία των πληροφοριών στην εποχή μας και συνεπάγονται στην ανατροπή των θεμελιωδών αξιών της δημοκρατικής διακυβέρνησης με την υπονόμηση της ελευθερίας επικοινωνίας των πολιτών και την κατηγοριοποίηση και

²³ Βλ χαρακτηριστικά Α. Γέροντα, Η προστασία του πολίτη από την ηλεκτρονική επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, εκδ Αντ. Ν. Σάκουλα, 2002, 94 επ.

²⁴ Βλ και παραπάνω υπό αρ 43 – 48.

²⁵ Βλ ενδεικτικά την απόφαση της 26.1.2000 της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα «...Από τα άρθρα 5 παρ 1, 9 παρ 1 σε συνδυασμό με το άρθρο 2 παρ 1 του Συντάγματος που ανάγει σε πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας το σεβασμό και την προστασία της αξίας του ανθρώπου, απορρέει, ως ιδιαίτερη εκδήλωση του δικαιώματος της προσωπικότητας, το δικαίωμα πληροφορικής αυτοδιαθέσης που απαγορεύει τη χρήση προσωπικών δεδομένων από οποιοδήποτε, χωρίς τη συγκατάθεση του προσώπου (υποκειμένου), στο οποίο τα δεδομένα αυτά αναφέρονται...», ΕφΔΔ, 2000, σελ 130, 135 επ.

χειραγώγηση του ατόμου²⁶, που οδηγεί στον κλονισμό των θεμελίων του κράτους δικαίου, οδήγησε τον αναθεωρητικό νομοθέτη να θεσπίσει ειδική συνταγματική διάταξη για τη διασφάλιση των δημοκρατικών θεσμών που προϋποθέτουν αυτονομία και ελευθερία δράσης και συμμετοχής των πολιτών όχι μόνο στον ιδιωτικό²⁷ αλλά και στο δημόσιο βίο.

13.- Σύμφωνα με την ειδική αυτή διάταξη, άρθρο 9Α Σ, αναγνωρίζεται σε κάθε άτομο δικαίωμα προστασίας από τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση – ιδίως με ηλεκτρονικά μέσα – των προσωπικών του δεδομένων και προβλέπεται η ρύθμιση του θέματος με ειδικό νόμο²⁸. Συγχρόνως προβλέπεται, με το δεύτερο εδάφιο αυτού του άρθρου, η δημιουργία ανεξάρτητης αρχής (9 Α και 101 Α Σ) που θα συγκροτηθεί και θα λειτουργεί σύμφωνα με τον παραπάνω νόμο.

14.- Ανεξάρτητα από την «ελλειπτικότητα» της 9Α Σ, δεν αμφισβητείται ότι το περιεχόμενο του δικαιώματος συνίσταται στην κατοχύρωση των βασικών αρχών που έχουν ήδη αποτυπωθεί σε διεθνή και δεσμευτικά για τη χώρα μας²⁹ κείμενα και διέπουν το σύστημα προστασίας των

²⁶ Βλ Ε. Τροβά, Πληροφορική και ατομικά δικαιώματα, Σκέψεις πάνω στη δημιουργία ενός νέου νόμου, ΕΕΝ 1986, σελ 395 επ. Ε. Βασιλακάκης, Το πρόβλημα της προστασίας του πολίτη απέναντι στην καταχρηστική εφαρμογή της πληροφορικής, Αρμ 1984, σελ 865 επ.

²⁷ Ως ιδιωτικός βίος νοείται μία κατάσταση του ανθρώπου (υπό δυναμικό πρίσμα) η απομόνωση ή (υπό στατικό πρίσμα) η μοναχικότητα, πρβλ Δ. Σπινέλλη, Ποινικό Δίκαιο - Ειδικό Μέρος, 1976, 60 επ. Πρόκειται για μια χωριστή περιοχή της ανθρώπινης ζωής, η οποία διαχωρίζεται από τη δημοσιότητα και την κοινωνικότητα. Η συνδρομή των δύο ως άνω στοιχείων, της οριοθέτησης από την σφαίρα της δημοσιότητας και της απομόνωσης (ή της μοναχικότητας), απαιτείται προκειμένου να υπάρξει ιδιωτικός βίος, βλ επίσης J. Baudrillard, Tous tele-guides, "Liberation", 7.9.2001, 5, βλ επίσης S. Warren and L. Brandeis, The right to privacy (*The implicit made explicit*), in F.D Schoeman (ed), Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), 75 - 103.

²⁸ Από την ελληνική νομοθεσία, ήδη, πριν τη συνταγματική κατοχύρωση στη χώρα μας του δικαιώματος στην προστασία των προσωπικών δεδομένων, είχαν υιοθετηθεί δύο γενικά νομοθετήματα με αυτό το αντικείμενο, ειδικότερα ο ν 2068/1992 και ο ν 2472/1997 βλ αναλυτικά παρακάτω στο Κεφ Β' της παρούσης, πρβλ εισηγητική έκθεση ν 2472/1997, ΚΝοΒ 1997, 501 και Ι. Ιγγλεζάκη, Ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2006.

²⁹ Η σύμβαση 108 του Συμβουλίου της Ευρώπης και η κοινοτική οδηγία 95/46/ΕΚ και 97/66/ΕΚ, καθώς και, όσον αφορά τη δράση των ευρωπαϊκών κοινοτικών οργάνων, το

προσωπικών δεδομένων και έχουν ενσωματωθεί στο δίκαιό μας ήδη με τους προαναφερθέντες νόμους ν 2068/1992 και 2472/1997. Πρόκειται για το «σκληρό πυρήνα» των αρχών της προστασίας των προσωπικών δεδομένων, οι οποίες εξειδικεύονται αφενός στη θεμελίωση της νομιμότητας της επεξεργασίας, είτε στη συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων, είτε σε ρητή διάταξη νόμου και αφετέρου στην επιδίωξη του νόμιμου και θεμιτού σκοπού της επεξεργασίας και στην κατοχύρωση των δικαιωμάτων

άρθρο 286 Συνθ, το άρθρο 8 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία του ατόμου από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία πληροφοριών προσωπικού χαρακτήρα, η οποία υπογράφηκε στο Στρασβούργο των 1981 και κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν 2068/1992, πρβλ Κ. Χ. Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006, σελ 210 επ, Α. Γέροντα οπ, σελ 99 – 100, βλ επίσης α) Universal Declaration of Human Rights (UDHR) of 10 December 1948 (Παγκόσμια Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου) Preamble : "Whereas recognition of the inherent dignity and of the equal and inalienable rights of all members of the human family is the foundation of freedom, justice and peace in the world (...)". β) International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) of 16 December 1966 (Διεθνές Σύμφωνο για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα) Preamble : "(...) Considering that, in accordance with the principles proclaimed in the Charter of the United Nations, recognition of inherent dignity and of the equal and inalienable rights of all members of human family is the foundation of freedom, justice and peace in the world, Recognizing that these rights derive from inherent dignity of the human person, (...) "Article 10.1 : "All persons deprived of their liberty shall be treated with humanity and with respect for the inherent dignity of the human person". γ) International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR) of 16 December 1966 (Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα) Preamble : "(...) Considering that, in accordance with the principles proclaimed in the Charter of the United Nations, recognition of the inherent dignity and of the equal and inalienable rights of all members of the human family is the foundation of freedom, justice and peace in the world, Recognizing that these rights derive from the inherent dignity of the human person, (...). Βλ και άρθρο 1 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Charter of Fundamental Rights of the European Union), κατά το οποίο η ανθρώπινη αξιοπρέπεια είναι απαράβιαστη. Πρέπει να γίνεται σεβαστή, και να προστατεύεται, βλ επίσης α) Communication from the Commission of 16 October 1996 "Green paper on the protection of minors and human dignity in audiovisual and information services" - COM (96) 483., β) Resolution of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council of 17 February 1997 on illegal and harmful content on the Internet Publication: OJ C 70 of 6 March 1997, p. 1-2, γ) Communication from the Commission of 18 November 1997 on the follow-up to the Green Paper on the protection of minors and human dignity in audiovisual and information services (Recommendation of a Council proposal) - COM (97) 570., δ) Council Recommendation 98/560/EC of 24 September 1998 on the development of the competitiveness of the European audiovisual and information services industry by promoting national frameworks aimed at achieving a comparable and effective level of protection of minors and human dignity. Publication : OJ L 270 of 7 October 1998, p. 48 -55, ε) Decision 276/1999/EC of the European Parliament and of the Council of 25 January 1999 adopting a multiannual Community action plan on promoting safer use of the Internet by combating illegal and harmful content on global networks. Publication: OJ L 33 of 6 February 1999, p. 1 - 11.

του ατόμου στα οποία κυριαρχεί το δικαίωμα της πρόσβασης του ατόμου στις πληροφορίες που τον αφορούν, ενώ καθοριστικός είναι και ο ανεξάρτητος έλεγχος των κανόνων που θεσπίζει ο κοινός νομοθέτης, στον οποίο το σύνταγμα έχει εμπιστευθεί τη συγκεκριμενοποίηση του δικαιώματος και των όρων συγκρότησης και λειτουργίας της ανεξάρτητης αρχής, η οποία έχει επιφορτιστεί με τη διασφάλιση του δικαιώματος προστασίας των προσωπικών δεδομένων.

15.- Με τη συνταγματική κατοχύρωση³⁰ ενός αυτοτελούς δικαιώματος προστασίας των προσωπικών δεδομένων εκδηλώνεται αφενός η προσαρμογή και η ανάγκη αντίδρασης στις ραγδαίες εξελίξεις της οικονομικής ανάπτυξης και της τεχνολογίας, και αφετέρου καθίσταται πληρέστερη και αποτελεσματικότερη η προστασία του ατόμου από τη συλλογή και επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων και εναρμονίζεται και με τον χάρτη των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που διακρίνει με ιδιαίτερη σαφήνεια το σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής (άρθρο 7) από την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (άρθρο 8).

16.- Ο αναθεωρητικός νομοθέτης³¹, έχοντας επίγνωση των κινδύνων που εγκυμονεί η ραγδαία τεχνολογική εξέλιξη στον τομέα της πληροφορικής, κατοχύρωσε ρητά την προστασία του ατόμου τόσο από τη συλλογή όσο και την επεξεργασία και χρήση των προσωπικών δεδομένων, θεμελιώνοντας πρωτίστως την αξίωση αποχής από οποιαδήποτε τέτοια ενέργεια³² και επιδιώκοντας αφενός τη διεύρυνση της κανονιστικής εμβέλειας της συνταγματικής διάταξης και αφετέρου τη θέσπιση της υποχρέωσης του

³⁰ Βλ Α. Γέροντα οπ, σελ 99.

³¹ Βλ Α. Γέροντα, Η προστασία του πολίτη από την ηλεκτρονική επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, εκδ Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002, 94 επ.

³² Βλ Κ. Χ. Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006, σελ 212.

κοινού νομοθέτη να παρακολουθεί τις εξελίξεις, ώστε να είναι εφικτή η λήψη πρόσθετων μέτρων με σκοπό την αποτελεσματική προστασία του δικαιώματος του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού και/ή αυτοδιάθεσης³³.

17.- Δέσμευση του κοινού νομοθέτη. Με τη συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος προστασίας των προσωπικών δεδομένων ο νομοθέτης δεσμεύεται όσον αφορά το επίπεδο προστασίας, το οποίο δεν μπορεί να μειωθεί, αλλά αντίθετα πρέπει, ενόψει της ταχύτατης εξέλιξης της πληροφοριακής τεχνολογίας, να βελτιώνεται προς την κατεύθυνση της λήψης πρόσθετων προστατευτικών μέτρων, ενώ η άσκηση του δικαιώματος αυτού υπόκειται μόνο στους περιορισμούς που καθίστανται αναγκαίοι για την προστασία του δημοσίου συμφέροντος και για την προστασία των δικαιωμάτων των άλλων, με την τήρηση βέβαια της συνταγματικά κατοχυρωμένης αρχής της αναλογικότητας (άρθρο 25 Σ)³⁴.

18.- Συμπέρασμα ενδιάμεσο. Από συστηματική άποψη το άρθρο 9 Α Σ συνδέεται τόσο με το άρθρο 2 παρ 1 Σ, αφού αποσκοπεί προφανώς στην αποτροπή του κινδύνου να καταστεί το άτομο πληροφοριακό αντικείμενο³⁵, όσο και με το άρθρο 9 παρ 1 εδ β Σ, αφού αποσκοπεί επίσης στη θωράκιση του ιδιωτικού και οικογενειακού βίου από καινοφανείς απειλές³⁶. Στη

³³ Βλ Κ. Χ. Χρυσόγονος οπ, σελ 210.

³⁴ Βλ ενδεικτικά Α. Γέροντα οπ, σελ 100, Χ. Ανθόπουλος, Όψεις της συνταγματικής δημοκρατίας στο παράδειγμα του άρθρου 25 παρ 1 του συντάγματος, σε: Το νέο Σύνταγμα, Πρακτικά συνεδρίου για το αναθεωρημένο σύνταγμα 1975/1986/2001, 2001, σελ 153 επ, 170 επ με παραπέρα παραπομπές.

³⁵ Έγκειται κυρίως στην απαίτηση να μη υποβιβάζεται ο άνθρωπος, ο κάθε συγκεκριμένος άνθρωπος σε αντικείμενο, σε απλό μέσο για την εξυπηρέτηση οποιωνδήποτε σκοπών, σε αντικαταστατό τελικά μέγεθος, βλ ενδεικτικά Ι. Μανωλεδάκη, «Ανθρώπινη αξιοπρέπεια», σε Μανωλεδάκη / Prittwich (επιμ), Η ποινική προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, 1997, 14 επ, βλ επίσης ΟΛΑΠ 40/1998, ΤοΣ 1999, 103, κατά την οποία «στην αξία του ανθρώπου περιλαμβάνεται πρώτιστα η ανθρώπινη προσωπικότητα ως εσωτερικό συναίσθημα τιμής και ως κοινωνική αναγνώριση υπόληψης», Ι. Κοϊμτζόγλου, Στοιχεία Δημοσίου Δικαίου, σελ 81-82.

³⁶ Βλ Κ. Χ. Χρυσόγονος οπ, σελ 210 με παραπέρα παραπομπές.

σύγχρονη έννομη τάξη³⁷, λοιπόν, η διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν είναι απλά «ιδιωτική υπόθεση», αλλά αποτελεί κρατικό σκοπό. Σε αντίθεση προς το παλαιό κράτος αποχής, στο σύγχρονο συνταγματικό πλαίσιο τα συνταγματικά δικαιώματα τελούν υπό την εγγύηση του κράτους (άρθρ 25 παρ 1 Σ).

§ VII. Το άρθρο 9 Α Σ – Η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα

19.- Σύμφωνα με το άρθρο 9 Α Σ, η προστασία των προσωπικών δεδομένων διασφαλίζεται από ανεξάρτητη αρχή³⁸, που συγκροτείται και λειτουργεί, όπως νόμος ορίζει. Η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα ιδρύθηκε στις 10.11.1997, τέσσερα χρόνια πριν τη συνταγματική της κατοχύρωση με το άρθρο 9 Α Σ³⁹, αλλά και του άρθρου 101 Α Σ, το οποίο αφορά γενικά στη συγκρότηση και λειτουργία των ανεξάρτητων αρχών⁴⁰.

20.- Αναφερόμενοι στις ανεξάρτητες αρχές και πριν ανιχνεύσουμε τα όρια της ανεξαρτησίας τους είναι πρωτίστως κρίσιμο να προσδιορίσουμε την

³⁷ Βλ Α. Δημητρόπουλο, Συνταγματικά Δικαιώματα, τόμος Γ - ημίτομος Ι, Σάκκουλας 2005, σελ 18.

³⁸ Βλ Π. Δ. Αρμαμέντο – Β. Α. Σωτηρόπουλο, Προσωπικά Δεδομένα και Ερμηνεία ν 2472/1997, εκδ Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2005, σελ 387 επ με παραπέρα παραπομπές.

³⁹ Το οποίο προστέθηκε (όπως προαναφέρθηκε) με τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001.

⁴⁰ Μετά την προσθήκη του άρθρου 101 Α, οι ανεξάρτητες αρχές διακρίνονται σε εκείνες των οποίων η σύσταση και λειτουργία προβλέπεται από το Σ και σε όσες ιδρύονται με άλλα νομοθετήματα. Οι ρυθμίσεις του άρθρου 101 Α αφορούν αποκλειστικά σ όσες προβλέπονται από το Σ, δηλαδή στην Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (άρθρο 9 Α εδ β Σ), στο Εθνικό Ραδιοτηλεοπτικό Συμβούλιο (άρθρο 15 Σ), στην Αρχή Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών (άρθρο 19 παρ 2 Σ), στο Συνήγορο του Πολίτη (103 παρ 9 Σ) και στο Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής Προσωπικού (103 παρ 7 Σ). Το γεγονός ότι πέντε ανεξάρτητες αρχές είναι κατοχυρωμένες στο Σύνταγμα δεν επάγεται την αντισυνταγματικότητα της λειτουργίας των άλλων αρχών. Το Σύνταγμα επιτρέπει την ίδρυση ανεξάρτητων αρχών από τον κοινό νομοθέτη, όπως προκύπτει από το άρθρο 56 παρ 3 β Σ.

έννοια αυτή⁴¹. Για τις ανάγκες της οργάνωσης αλλά και της αποτίμησης της ανεξαρτησίας των ανεξάρτητων αρχών, ως τέτοια (ανεξαρτησία) νοούμε το σύνολο των θεσμικών και λειτουργικών προϋποθέσεων που καθιστούν δυνατή την επιδίωξη των ειδικών σκοπών του ελέγχου και πιθανή την επίτευξή τους⁴². Η ανεξαρτησία του ελεγκτικού οργάνου δεν αποτελεί συστατικό στοιχείο της έννοιας του ελέγχου, δεν είναι αυταξία, ούτε αυτοσκοπός. Υπηρετεί την ποιότητα του ελέγχου και σχετίζεται με τις αρμοδιότητες και τις λειτουργίες κάθε αρχής και υπό αυτό το πρίσμα πρέπει να εξειδικεύεται. Η ανεξαρτησία της νοείται ως ανεξαρτησία έναντι του ιδρύοντος αυτές κράτους αλλά και στα ιδιωτικά έννομα συμφέροντα που υφίστανται στο πεδίο δραστηριότητας της εκάστοτε Αρχής.

21.- Χαρακτηριστικά γνωρίσματα⁴³ που διακρίνουν μια ανεξάρτητη αρχή από τις άλλες δημόσιες υπηρεσίες είναι: α) Η απαγόρευση διενέργειας οποιουδήποτε διοικητικού ελέγχου, β) η προσωπική και λειτουργική ανεξαρτησία των μελών της κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, γ) η εξυπηρέτηση της αρχής από δική της γραμματεία και δ) η ύπαρξη ιδιαίτερου κονδυλίου στον Κρατικό Προϋπολογισμό, ο οποίος προβλέπει τις απαιτούμενες για τη λειτουργία της πιστώσεις.

22.- Η σύσταση ανεξάρτητων διοικητικών αρχών συνδέεται με την άσκηση της εκτελεστικής λειτουργίας σε ειδικά ζητήματα, ακριβώς όπως και η δράση της κανονιστικώς δρώσας διοίκησης. Η παρ 1 του ν 2472/1997 αναφέρει ως αποστολή της Αρχής: α) Την εποπτεία της εφαρμογής του νόμου και άλλων ρυθμίσεων που αφορούν την προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και β) την ενάσκηση

⁴¹ Βλ Λ. Μήτρου στα πρακτικά ημερίδας της 29/10/2002 για την ανεξαρτησία των ανεξάρτητων αρχών, Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου.

⁴² Βλ Λ. Μήτρου, Ο θεσμικός έλεγχος της προστασίας προσωπικών δεδομένων – Εξέλιξη και προβλήματα σε ΕΠΥ, Ασφάλεια Πληροφοριών, Αθήνα 1995 σελ 356.

⁴³ Βλ Π. Δ. Αρμαμέντο – Β. Α. Σωτηρόπουλο, Προσωπικά Δεδομένα και Ερμηνεία ν 2472/1997, εκδ Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2005, σελ 390 – 391.

αρμοδιοτήτων που της ανατίθεται κάθε φορά. Τα μέλη της Αρχής απολαμβάνουν προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας⁴⁴, σημειώνεται δε πως το προνόμιο της λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας προβλέπεται από το Σ μόνο για τους δικαστικούς λειτουργούς (άρθρο 87 παρ 1 Σ) και τα μέλη των ανεξάρτητων αρχών, ενώ, αντίθετα οι δημόσιοι υπάλληλοι είναι εκτελεστές της θέλησης του Κράτους και υπηρετούν το Λαό.

23.- Σημειωτέον ότι οι αποφάσεις της Αρχής υπόκεινται σε δικαστικό έλεγχο (άρθρο 2 παρ 8 του ν 3051/2002), σύμφωνα με το οποίο κατά των εκτελεστών αποφάσεων των ανεξάρτητων αρχών μπορεί να ασκηθεί αίτηση ακυρώσεως ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, καθώς και οι προβλεπόμενες στο Σύνταγμα και τη νομοθεσία διοικητικές προσφυγές. Ένδικα βοηθήματα κατά των αποφάσεων των ανεξάρτητων αρχών μπορεί να ασκεί και ο κατά περίπτωση αρμόδιος Υπουργός⁴⁵. Το τελευταίο εδάφιο αναπαράγει και το άρθρο 19 παρ 9 του παραπάνω νόμου.

24.- Σε περίπτωση δε παράνομης πράξης ή παράλειψης της Αρχής, ενεργοποιείται η διάταξη του άρθρου 105 ΕισΝΑΚ για την αστική ευθύνη του Δημοσίου.

§ VIII. Σύγκρουση και στάθμιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων

25.- Στη σύγχρονη έννομη τάξη, η ανθρωπιστική αρχή και τα θεμελιώδη δικαιώματα που την εξειδικεύουν, αφενός οριοθετούν το δικαίωμα κάθε φορέα, αφετέρου οριοθετούν τα δικαιώματα των άλλων φορέων. Όπως προκύπτει από την ανθρωπιστική αρχή, στην έννομη τάξη του κοινωνικού ανθρωπισμού, αναγνωρίζεται μόνο η εξουσία του ανθρώπου στο άτομό

⁴⁴ Πρβλ 101 Α παρ1 Σ και σε επίπεδο κοινής νομοθεσίας με το άρθρο 3 του ν 3051/2002.

⁴⁵ Πρόβλεψη διάνοιξης ενδοστρεφούς δίκης, βλ Π. Δ. Αρμαμέντο – Β. Α. Σωτηρόπουλο οπ, σελ 425.

του, όχι όμως και η εξουσία του ανθρώπου πάνω σε άλλα άτομα. Επίσης η εξουσία πάνω σε πράγματα δεν επιτρέπεται να οδηγεί στην κυριαρχία πάνω σε άλλους ανθρώπους. Δεν υπάρχει επομένως στην σύγχρονη έννομη τάξη, από νομική άποψη, σύγκρουση δικαιωμάτων, με την έννοια ότι δύο δικαιώματα συγκρούονται ασκούμενα κατά νόμιμο τρόπο. Η νόμιμη άσκηση των δικαιωμάτων δεν οδηγεί στη σύγκρουση. Στην πραγματικότητα ο ένας από τους δύο φορείς έχει θίξει τα δικαιώματα του άλλου. Εφόσον προσβάλλεται θεμελιώδες δικαίωμα δεν πρόκειται για σύγκρουση δικαιωμάτων αλλά για προσβολή δικαιώματος⁴⁶.

26.- Αποστολή του δικαίου είναι η δικαιοϊκή άρση των πραγματικών συγκρούσεων, δηλαδή η απονομή της δικαιοσύνης, επομένως κατά το δίκαιο δεν υπάρχουν συγκρούσεις θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ο προορισμός, η αποστολή και η αξία του δικαίου είναι να επιβάλλει την αρμονική συμβίωση, δηλ. να αίρει τις πραγματικές συγκρούσεις με νομικούς κανόνες. Προκύπτει έτσι η θεμελιώδης διάκριση ανάμεσα στην πραγματική σύγκρουση και στη δικαιοϊκή άρση της, ανάμεσα στην πραγματική αντίθεση και στη νομική σύνθεση της αντίθεσης. Εφόσον πράγματι υπάρχει σύγκρουση ανάμεσα στους φορείς των θεμελιωδών δικαιωμάτων, σημαίνει ότι κάποιος υπερέβη τα όρια της άσκησης των δικαιωμάτων του ή με άλλη έκφραση παρέβη τις υποχρεώσεις, που του επιβάλλει το δίκαιο, δηλαδή ενήργησε χωρίς δικαίωμα. Η παράβαση των υποχρεώσεων, οδηγεί στην παραβίαση των δικαιωμάτων του άλλου.

27.- Συμπερασματικά η εικόνα της σύγκρουσης των δικαιωμάτων είναι πλαστή. Προέρχεται από τον ατομικισμό και ενισχύει τις ατομικιστικές δοξασίες. Ζήτημα σύγκρουσης δικαιωμάτων στη σύγχρονη έννομη τάξη δεν υπάρχει.

⁴⁶ Βλ Α. Δημητρόπουλο, Συνταγματικά Δικαιώματα, τόμος Γ - ημίτομος Ι, Σάκκουλας 2005, σελ 240 επ

28.- Η αντίληψη για την σύγκρουση νομίμως ασκηθέντων δικαιωμάτων οδηγεί στη στάθμιση των συμφερόντων. Όμως το ζήτημα που τίθεται δεν είναι η στάθμιση των συμφερόντων, ή των αξιών, ή των αγαθών αλλά η διακρίβωση του ποιος είναι αμυνόμενος και ποιος επιτιθέμενος, είναι δηλαδή ζήτημα διακρίβωσης της άμυνας από την επίθεση.

§ IX. Η αρχή της αναλογικότητας

29.- Η προέλευση της αρχής της αναλογικότητας (*Grundsatz der Verhältnismäßigkeit, principle of proportionality, principe de proportionnalité*)⁴⁷, η οποία κατοχυρώνεται ρητά από το 2001⁴⁸ στο άρθρο 25 παρ.1 εδ δ Σ, όπου ορίζεται ότι οι κάθε είδους περιορισμοί των συνταγματικών δικαιωμάτων πρέπει να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας, εντοπίζεται στο γερμανικό και γαλλικό δίκαιο (με τη χαρακτηριστική φράση ότι «η αστυνομία δεν πρέπει να βάλλει κατά των σπουργιτών με κανόνια»)⁴⁹. Εξάλλου ως ιδέα ή γενική επιταγή του «προσήκοντος μέτρου» ανευρίσκεται διάχυτη σε ρυθμίσεις όλων των κλάδων του δημοσίου αλλά και του ιδιωτικού δικαίου⁵⁰.

30.- Η αρχή της αναλογικότητας επιτάσσει την ύπαρξη εύλογης σχέσης, εύλογης αναλογίας, ανάμεσα στον επιδιωκόμενο σκοπό και στον περιορισμό συνταγματικού δικαιώματος, ως μέσου για την επίτευξη του

⁴⁷ Στη Γερμανική νομική επιστήμη και υπό την επίδραση της νομολογίας του ΓΟΣΔ έχουν διαμορφωθεί δύο πρότυπα, μέθοδοι επίλυσης διαφορών συνταγματικών δικαιωμάτων στο πεδίο σχέσεων κράτους- πολιτών: α) η βασιζόμενη στην αρχή της αναλογικότητας μέθοδος, η οποία εφαρμόζεται για τον περιορισμό των δικαιωμάτων με επιφύλαξη νόμου. β) Η πρακτική εναρμόνιση για τον περιορισμό των δικαιωμάτων χωρίς επιφύλαξη νόμου. Η όλη, δηλαδή, μεθοδολογία διχοτομείται με κριτήριο την μεσολάβηση επιφύλαξης νόμου πρβλ Α. Δημητρόπουλο οπ, σελ 245 επ.

⁴⁸ Στην Ελλάδα η αρχή αυτή έχει ρητά αναγνωρισθεί από τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας το 1984, με τη διατύπωση ότι «...οι εκ μέρους του νομοθέτου και της διοικήσεως επιβαλλόμενοι περιορισμοί εις την άσκησιν των ατομικών δικαιωμάτων πρέπει να είναι μόνον οι αναγκαίοι και να συνάπτονται προς τον υπό του νόμου επιδιωκόμενον σκοπόν...», βλ την υπ αριθμ 2112/1984 ΣτΕ, ΤοΣ 1985, 63.

⁴⁹ Βλ Δ. Κοντογιώργα – Θεοχαροπούλου, η αρχή της αναλογικότητας στο εσωτερικό δημόσιο δίκαιο, 1989, 12.

⁵⁰ Για το αστικό δίκαιο βλ Φ. Δωρή, Η αρχή της αναλογικότητας στο πεδίο ρύθμισης των ιδιωτικού δικαίου σχέσεων, σε: Τιμ Τομ ΣτΕ 75 χρόνια, 2004, 233 επ.

σκοπού. Ο περιορισμός πρέπει να συγκεντρώνει τις ιδιότητες της καταλληλότητας και της αναγκαιότητας. Η αρχή της αναλογικότητας προσδιορίζει την σχέση ανάμεσα στον σκοπό του νομοθέτη (κοινό δίκαιο) και το μέσο που χρησιμοποιεί για την επίτευξή του και το οποίο περιορίζει συνταγματικό δικαίωμα.

31.- Η αρχή καθιερώνεται στα άρθρα 8-11 ΕΣΔΑ και εφαρμόζεται στη νομολογία του ΕΔΔΑ⁵¹. Κατά την ελληνική νομολογία η αρχή της αναλογικότητας συνάγεται από την έννοια του κράτους δικαίου. Ιδιαίτερη είναι η σημασία της αρχής της αναλογικότητας αναφορικά προς την κατά το άρθρο 5 παρ. 3 προσωπική ελευθερία και την προσωποκράτηση ως περιορισμό της ελευθερίας αυτής. Για την επιβολή της προσωποκράτησης ως βαρύτερου περιορισμού, δεν αρκεί η νομοθετική πρόβλεψη, αλλά πρέπει να εκτιμά ο δικαστής και σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση αν και κατά ποιο βαθμό το μέτρο αυτό είναι αναγκαίο και πρόσφορο για τον συγκεκριμένο οφειλέτη αφού ληφθούν υπόψη όλα τα πραγματικά περιστατικά.

32.- Τα στάδια της μεθόδου της αναλογικότητας είναι τα εξής:

α) Η προσφορότητα, καταλληλότητα. Κατάλληλος είναι ο περιορισμός, όταν μπορεί να επιφέρει το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Η αρχή απαιτεί όπως ο εισαγόμενος νομοθετικός περιορισμός αποτελεί κατ'είδος και κατ'έκταση πρόσφορο μέσο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού.

β) Η αναγκαιότητα. Αναγκαίος είναι ο περιορισμός, όταν αποκλείεται η επιλογή άλλου, εξίσου μεν αποτελεσματικού, λιγότερο όμως περιοριστικού μέτρου. Αν δηλαδή το ίδιο αποτέλεσμα είναι δυνατόν να επιτευχθεί με μικρότερο περιορισμό, τότε ο επιβαλλόμενος δεν είναι αναγκαίος και κατά συνέπεια δεν είναι σύμφωνος προς την αρχή της αναλογικότητας. Στη νομολογία του ΣτΕ φαίνεται να παγιποιείται η θέση ότι η έκταση του περιορισμού συνταγματικού δικαιώματος ελέγχεται δικαστικά και κυρίως αν ο περιορισμός υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο. Εφόσον στον νόμο προβλέπονται περισσότεροι

⁵¹ Βλ ειδικότερα παρακάτω υπό αρ 54 – 56 για τις σχετικές κρίσεις του δικαστηρίου του Στρασβούργου σε όμοιες περιπτώσεις.

περιορισμοί, η διοίκηση οφείλει να εφαρμόζει τους καταρχήν ηπιότερους.

γ) Η αναλογικότητα *stricto sensu*. Στάθμιση συμφερόντων: Στην αρχή της αναλογικότητας εντάχθηκε η στάθμιση συμφερόντων, η οποία αρχικά μάλλον εθεωρείτο ως αυτοτελής μέθοδος. Όλες οι συνταγματικές διατάξεις έχουν την ίδια τυπική δύναμη. Εφόσον υπάρχει τυπική ισοδυναμία των διατάξεων, ο δικαστής δεν μπορεί κατά την εφαρμογή τους να θεωρήσει ότι υπερτερεί μία και να την επιλέξει εις βάρος της άλλης. Η τυπική ισοδυναμία των συνταγματικών διατάξεων εμποδίζει την στάθμιση των προστατευόμενων με αυτές αγαθών.

33.- Η βασιζόμενη στην αρχή της αναλογικότητας μέθοδος δημιουργήθηκε για την εφαρμογή των συνταγματικών δικαιωμάτων στις σχέσεις δημοσίου δικαίου και δεν κατευθύνθηκε και προς την εφαρμογή τους και στις διαπροσωπικές σχέσεις. Υποδεικνύει μια μορφή αιτιώδους συνάφειας μεταξύ σκοπού του νόμου και περιοριστικού νομοθετικού μέσου, της οποίας η εφαρμογή δυσχεραίνεται, μεταξύ άλλων διότι συνδέεται με υποκειμενικά στοιχεία και κρίσεις. Περιοριζόμενη βασικά στις περιπτώσεις, που μεσολαβεί επιφύλαξη νόμου, δεν έχει πεδίο εφαρμογής σε πολλές άλλες περιπτώσεις. Τελικά καταλήγοντας στη «στάθμιση» σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση δεν προσφέρει σαφή γενικά κριτήρια για την άρση των συγκρούσεων.

§ X. Η επίκληση του «γενικού συμφέροντος και/ή της ασφάλειας της δημόσιας τάξης» για λόγους κρατικής σκοπιμότητας

34.- Συνηθέστερη, στη νομολογία και στην πράξη⁵², είναι η χρησιμοποίηση της έννοιας του γενικού συμφέροντος ή παρεμφερών εκφράσεων για να δικαιολογηθεί η επιβολή περιορισμών. Το γενικό συμφέρον χρησιμοποιείται ενίοτε ως *obiter dictum* ή ενδεχομένως ως υπόδειξη προς τον νομοθέτη και/ή στη διοίκηση. Γίνεται δηλαδή μνεία ότι η συνδρομή

⁵² Βλ Κ. Χ. Χρυσόγονος οπ, σελ 86 επ.

λόγων γενικότερου συμφέροντος θα μπορούσε ενδεχομένως να δικαιολογήσει την επιβολή περιορισμών.

35.- Συχνότατα δε η αναφορά στο γενικό συμφέρον υποκαθιστά την απαιτούμενη αιτιολογία (άρθρο 93 παρ 3 εδ α Συντ) της απόφασης. Ενώ δηλαδή φαίνεται ότι η επιβολή του συγκεκριμένου περιορισμού θα ήταν δυνατό να θεμελιωθεί στην ανάγκη προστασίας άλλων συνταγματικών δικαιωμάτων ή συνταγματικών επιταγών, ή ακόμη ότι το περιοριστικό μέτρο δεν θίγει καν το πεδίο προστασίας του δικαιώματος, ο δικαστής αρκείται σε μία αξιωματική διατύπωση περί «γενικού συμφέροντος».

36.- Τρίτο και χειρότερο, η επίκληση του «γενικού συμφέροντος» λειτουργεί σε ορισμένες περιπτώσεις ως άλλοθι για τη συγκάλυψη της αντισυνταγματικότητας περιορισμών που προσβάλλουν θεμελιώδη και άλλα συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα. Ενίοτε μάλιστα η επίκληση αυτή είναι προσχηματική, αφού δεν πρόκειται για το ταμειακό συμφέρον του κράτους ή ν.π.δ.δ. (και αντίστοιχα για αφάιμαξη συγκεκριμένης κατηγορίας προσώπων κατά πρόδηλη παραβίαση της αρχής της ισότητας), το οποίο σε μία δημοκρατική κοινωνία τουλάχιστον, δεν μπορεί να ταυτισθεί καθεαυτό με το δημόσιο ή το γενικό συμφέρον. Το γενικό συμφέρον είναι λοιπόν διπρόσωπος Ιανός: Από «περιορισμός των περιορισμών» μεταμορφώνεται σε περιορισμό ή και σε παραμερισμό των συνταγματικών δικαιωμάτων.

37.- Ναι μεν το γενικό συμφέρον διατυπώνεται ρητά σε κάποια άρθρα του Συντάγματος⁵³ οι διατάξεις αυτές ωστόσο σε καμία περίπτωση δεν καθιερώνουν την εξυπηρέτηση του «γενικού συμφέροντος» ως γενική αρχή στην οποία να υποτάσσονται τα επιμέρους συνταγματικά δικαιώματα. Εάν αντιληφθεί κανείς το γενικό συμφέρον ως γενικό περιορισμό ή ως

⁵³ Βλ άρθρα 17 παρ 1, 106 παρ 1 εδ α', 24 παρ εδ ε', 12 παρ 6, 4 παρ 3 εδ β', 28 παρ 2 εδ α και παρ 3 Συντ

δαμόκλεια γενική επιφύλαξη σε όλα τα συνταγματικά δικαιώματα και κατεξοχήν στα ατομικά, τότε τα υποβαθμίζει σε μέσα, σε εργαλεία, στη διάθεση της πολιτείας. Εάν τα δικαιώματα δεν ισχύουν παρά μόνο εφόσον δεν προσβάλλουν το γενικό συμφέρον τότε είναι προφανές ότι σκοπός της συνταγματικής τάξης είναι τελικά η πολιτεία, η κρατική σκοπιμότητα (*Raison d'Etat*) και μέσα απλώς τα συνταγματικά δικαιώματα και οι φορείς τους. Αυτό μπορεί να ανταποκρίνεται σε ένα ολοκληρωτικό καθεστώς, όχι όμως σε ένα δημοκρατικό και ανθρωποκεντρικό συνταγματικό κράτος. Εδώ η πολιτεία υπάρχει για τον άνθρωπο και τα δικαιώματα του αποτελούν αυτοσκοπό.

38.- Θα μπορούσε μάλιστα, ίσως με κάποια υπερβολή, να λεχθεί ότι «η πεμπουσία της άσκησης ενός δικαιώματος είναι ότι ένα άτομο δικαιούται προστασίας έναντι της πλειοψηφίας ακόμα και σε βάρος του γενικού συμφέροντος»⁵⁴. Η, από άλλη οπτική γωνία, ότι υπέρτατο γενικό συμφέρον είναι ακριβώς ο σεβασμός και η προστασία των συνταγματικών δικαιωμάτων, διότι μόνο πάνω σε αυτή τη βάση καθίσταται δυνατή μία κοινωνική συμβίωση της μορφής και του είδους που θέλει και επιβάλλει το Σύνταγμα. Εκεί άλλωστε όπου ο συντακτικός νομοθέτης θέλησε να υποτάξει την άσκηση ενός ατομικού δικαιώματος «στο γενικό συμφέρον» το όρισε ρητά (άρθρο 17 παρ 1 Σ) και επέκταση στα άλλα ατομικά δικαιώματα δεν επιτρέπεται. Επιπλέον η έννοια του γενικού συμφέροντος είναι τόσο ρευστή και αόριστη, ώστε η επέκτασή της αυτή θα σχετικοποιούσε, έως το σημείο της πλήρους αναίρεσής της, την ίδια την κανονιστικότητα του τυπικού συντάγματος.

⁵⁴ Στην προστασία του αδυνάμου και/ή του ασθενέστερου αποβλέπει άλλωστε το όλο πνεύμα που διέπει το δίκαιο μας, βλ σχετικά τις διατάξεις της παρ 2 άρθρ 116 Σ, για θετικά μέτρα υπέρ των γυναικών. Έπειτα σε επίπεδο κοινού νόμου το σύνολο των αστικών και ποινικών ρυθμίσεων.

Κεφ Β': Η εξέταση των καμερών σε δημόσιους χώρους

§ I.- Γενικά

39.- Με την υπ αριθμ 58/2005⁵⁵ απόφαση της η Αρχή είχε κρίνει αίτημα της Διεύθυνσης Ασφάλειας Ολυμπιακών Αγώνων (ΔΑΟΑ) του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης (ΥΔΤ) με το οποίο ζητούσε την έγκριση λειτουργίας του κλειστού κυκλώματος τηλεόρασης που είναι εγκατεστημένο στο οδικό δίκτυο της Αττικής για τον πρωτογενή σκοπό της διαχείρισης της κυκλοφορίας αφενός και για τον δευτερογενή σκοπό της προστασίας προσώπων και αγαθών αφετέρου. Η Αρχή είχε επιτρέψει τη λειτουργία του συστήματος μόνο για τον πρωτογενή σκοπό της διαχείρισης της κυκλοφορίας υπό αυστηρές προϋποθέσεις μέχρι την 24-5-2006 και είχε απορρίψει την αίτηση ως προς τον δευτερογενή σκοπό.

40.- Το Υπουργείο Δημοσίας Τάξεως, όμως, αφενός προσέβαλε με αίτηση ακυρώσεως, ενώπιον του ΣτΕ, την απόφαση⁵⁶ της Αρχής (η αίτηση αυτή έχει ήδη συζητηθεί και εκκρεμεί η απόφαση) και αφετέρου έθεσε σχετικό ερώτημα⁵⁷ στον Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου⁵⁸: «Αν κατά τη διάρκεια συναθροίσεων και ειδικότερα πριν, κατά ή μετά το τέλος διαδηλώσεων και πορειών είναι επιτρεπτή η εκ μέρους των αστυνομικών αρχών, δια της χρήσεως καταλλήλων τεχνικών μέσων καταγραφής εικόνας και ήχου η αποτύπωση αυτών σε κασέτα, μαγνητοταινία,

⁵⁵ Βλ αποφάσεις της Αρχής στο δικτυακό τόπο http://www.dpa.gr/portal/page?_pageid=33,15048&_dad=portal&_schema=PORTAL με θεματική ενότητα κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης.

⁵⁶ Στην απόφαση αναφέρεται και μια μελέτη του βρετανικού υπουργείου εσωτερικών που καταδεικνύει ότι η λειτουργία των καμερών δεν συμβάλλει στην εμπέδωση ενός κλίματος ασφάλειας στην κοινωνία και κατ' αποτέλεσμα δεν οδήγησε τελικά στην επίτευξη του αντικειμενικού του στόχου που είναι η καταπολέμηση του εγκλήματος.

⁵⁷ Με το υπ αριθμ πρωτ 1029/8/7-α/2006 έγγραφο (βλ www.dsa.gr).

⁵⁸ Παράθεση και κρίση για τη γνωμοδότηση αυτή του Εισαγγελέα βλ αναλυτικά παρακάτω υπό αρ 87 – 93.

βιντεοταινία, φωτογραφία κ.λ.π., με σκοπό τη βεβαίωση των τελουμένων αυτοφώρων εγκλημάτων και αν είναι επιτρεπτή η κατάσχεση από τις αστυνομικές αρχές των σχετικών κασετών, ταινιών, φωτογραφιών ή άλλων εξαρτημάτων;».

41.- Ο χαρακτήρας των ανωτέρω ζητημάτων, δηλαδή η νομιμότητα και η σκοπιμότητα της χρήσης των καμερών σε δημόσιους χώρους, συνδέεται με το 9 Α Σ καθώς και με τα μητρικά δικαιώματα⁵⁹ και ως εκ τούτου είναι καθόλα σημαντικό και επίκαιρο.

42.- Για την καλύτερη αντίληψη και προσέγγιση του θέματος ακολουθεί μία συνοπτική επισκόπηση της έννοιας των προσωπικών δεδομένων και του ζητήματος της βιντεοεπιτήρησης όπως ισχύει σήμερα στην Ελλάδα.

§ II. Προσωπικά δεδομένα

43.- «Προσωπικό δεδομένο είναι κάθε πληροφορία που αναφέρεται σε συγκεκριμένο φυσικό πρόσωπο»⁶⁰, από τον παραπάνω ορισμό προκύπτει ότι:

α) Η έννοια του προσωπικού δεδομένου είναι ευρύτατη. Ως προσωπικό δεδομένο νοείται οποιαδήποτε πληροφορία για κάποιο πρόσωπο, από την πιο «ανώδυνη» πχ ονοματεπώνυμο μέχρι την πιο «ευαίσθητη», όπως για παράδειγμα ερωτικές ιδιαιτερότητες.

β) Βασικό στοιχείο του προσωπικού δεδομένου είναι η σύνδεσή του με συγκεκριμένο πρόσωπο, έτσι ώστε να προκύπτει η ταυτότητα του τελευταίου είτε άμεσα (με αναφορά στο όνομα του) είτε έμμεσα (με τη

⁵⁹ Βλ αναλυτικά παραπάνω υπό αρ 1 - 6.

⁶⁰ Ο όρος «προσωπικά δεδομένα» και «δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα», που χρησιμοποιούνται στην παρούσα μελέτη, συναντώνται σε πολλά νομοθετικά κείμενα, συνοπτικά, όπως η Οδηγία 95/46 της 24.10.1995 ΕΚ (L 281,31) του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου «Για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων και για την ελεύθερη κυκλοφορία αυτών», ο ν 2472/1997 (ΦΕΚ Α 50/10.4.1997) «Προστασία του ατόμου από την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων», που εκδόθηκε σε εκτέλεση της παραπάνω Οδηγίας, η Σύμβαση 108/28.1.1981 του Συμβουλίου της Ευρώπης «Για την προστασία των ατόμων από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων», που κυρώθηκε με το ν 2068/1992 (ΦΕΚ Α 118/9.7.1992). Στην επιλογή αυτή οδήγησε αφενός αφενός η υιοθέτηση του όρου «προσωπικά δεδομένα» από το νέο άρθρο 9 Α Σ (άρθρο το οποίο περιλήφθηκε στην πρόσφατη αναθεώρηση που έγινε με το Ψήφισμα της 6^{ης} Απριλίου 2001 της Ζ Αναθεωρητικής Βουλής (ΦΕΚ Α 85/18.4.2001), αφετέρου το γεγονός ότι ο ίδιος όρος είναι συντομότερος, έχοντα, στην πράξη, επικρατήσει του όρου «προσωπικά δεδομένα». Βλ οπ, σημ 59.

«φωτογράφησή» του). Αυτό σημαίνει ότι μέχρι μία πληροφορία να συνδεθεί με συγκεκριμένο πρόσωπο, έτσι ώστε να προκύπτει η ταυτότητα του με τελευταίου είτε άμεσα (με αναφορά στο όνομα του) είτε έμμεσα (με τη «φωτογράφησή» του). Αυτό σημαίνει ότι μέχρι μία πληροφορία να συνδεθεί με συγκεκριμένο πρόσωπο δεν αποτελεί προσωπικό δεδομένο. Επίσης όταν ένα προσωπικό δεδομένο αποσυνδεθεί από το πρόσωπο το οποίο αφορά (πχ με την ανωνυμοποίηση του δεδομένου, κατά τρόπο που κανείς να μην είναι σε θέση να συνδέσει το δεδομένο με συγκεκριμένο υποκείμενο) παύει να είναι προσωπικό δεδομένο. Στο πνεύμα αυτό δεν λογίζονται ως προσωπικά δεδομένα τα στατιστικής φύσεως συγκεντρωτικά στοιχεία, από τα οποία δεν μπορούν πλέον να προσδιορισθούν τα υποκείμενα των δεδομένων.

44.- Τα προσωπικά δεδομένα διακρίνονται σε απλά (ή μη ευαίσθητα) και ευαίσθητα. Απλά προσωπικά δεδομένα είναι όσα δεν είναι ευαίσθητα. Για παράδειγμα απλά δεδομένα είναι το όνομα, το επώνυμο, η κατοικία, το επάγγελμα, το μορφωτικό επίπεδο, οι καταναλωτικές συνήθειες, η ταξιδιωτική δραστηριότητα, η οικογενειακή και περιουσιακή κατάσταση, ο μισθός, οι τραπεζικοί λογαριασμοί.

45.- Ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα είναι τα δεδομένα που αποτελούν το σκληρό πυρήνα της ιδιωτικής ζωής, όπως αυτός γίνεται αντιληπτός στη χώρα μας, και αφορούν τη φυλετική ή εθνική προέλευση, τα πολιτικά φρονήματα, τις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις, τη συμμετοχή σε συνδικαλιστική οργάνωση, την υγεία, την κοινωνική πρόνοια, την ερωτική ζωή, τα σχετικά με ποινικές διώξεις ή καταδίκες (όχι τα σχετικά με αστική, διοικητική ή πειθαρχική διαδικασία) πχ το ποινικό μητρώο.

46.- Επίσης ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα έχει θεωρηθεί το όνομα ή η φωτογραφία προσώπου⁶¹ που φέρεται αναμεμιγμένο σε εγκληματική δραστηριότητα και καταζητείται νομίμως με σκοπό τη σύλληψη καθώς και η σύλληψη του παραπάνω προσώπου αποτελούν ευαίσθητα προσωπικά

⁶¹ Βλ την υπ αριθμ 67/2002 απόφαση της Αρχής για την ανακοίνωση από την αστυνομία στοιχείων συλληφθέντων προσώπων, ΚΝοΒ 51 (2003) 752, <http://www.dpa.gr/Documents/Gre/Apofaseis/67-1047%2012.06.02.doc>.

δεδομένα, αφού είναι σχετικά με την ποινική δίωξη του προσώπου. Ακόμη, κρίθηκε ότι ευαίσθητα είναι τα προσωπικά δεδομένα γεωργιανού υπηκόου για τον οποίο εκκρεμεί στη Γεωργία ένταλμα σύλληψης για ποινικά αδικήματα⁶². Ύστερα, τη συμμετοχή σε συναφείς με τα ανωτέρω ενώσεις προσώπων⁶³ (πχ σωματείο ομοφυλοφίλων). Τα μητρώα και αρχεία της Εθνικής Αρχής Ιατρικώς Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής, τις δηλώσεις και τα στοιχεία της αίτησης του αιτούντος πολιτικό άσυλο, τα δεδομένα των ληπτών και δωρητών ανθρωπίνων ιστών και οργάνων και, τέλος, τα γενετικά δεδομένα⁶⁴.

47.- Συμπέρασμα ενδιάμεσο. Ενόψει των όσο εκτέθηκαν μπορεί εκδήλως να συναχθεί αφενός ότι υπάρχει μία ρητή συνταγματική κατοχύρωση της προστασίας των προσωπικών δεδομένων και/ή της πληροφορικής

⁶² Βλ την υπ αριθμ 92/2002 απόφαση της Αρχής, ΚΝοΒ 51 (2003) 740, http://www.dpa.gr/Documents/Gre/Apofaseis/site_apof_92_2002.doc.

⁶³ Σημειώνεται ο κατάλογος των ευαίσθητων δεδομένων τροποποιήθηκε μερικώς με την πρόσφατη τροποποίηση του ν 2472/1997 και συγκεκριμένα με το άρθρο 18 παρ 1 ν 3471/2006 (ΦΕΚ Α 133/28.6.2006), το οποίο αντικατέστησε το άρθρο 2β του ν 2472/1997. η τροποποίηση έγκειται στο ότι ενώ στην τροποποιημένη διάταξη ως ευαίσθητο δεδομένο οριζόταν η συμμετοχή σε ένωση, σωματείο και συνδικαλιστική οργάνωση, στην ισχύουσα σήμερα διάταξη ως ευαίσθητο δεδομένο ορίζεται η συμμετοχή σε συνδικαλιστική οργάνωση και η συμμετοχή σε ενώσεις προσώπων που σχετίζονται με ευαίσθητα δεδομένα (πχ ένωση νεφροπαθών, ένωση υιοθετημένων αναζητούντων του φυσικούς τους γονείς κλπ). Είναι φανερό ότι όσο ίσχυε η καταργηθείσα ρύθμιση ήταν ευρύτερο το πεδίο των ευαίσθητων δεδομένων, αφού περιλάμβανε τη συμμετοχή σε οποιαδήποτε ένωση, είτε αυτή σχετιζόταν με ευαίσθητα δεδομένα είτε όχι (πχ ένωση δανειοληπτών Τραπεζών). Η νομοθετική αυτή επιλογή είναι ορθή, τουλάχιστον νομοτεχνικά, αφού εναρμονίζεται με τον υπόλοιπο κατάλογο των ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων, πέρα από την πειστική εκτίμηση της αιτιολογικής έκθεσης του ν 3471/2006 (ΚΝοΒ 54 (2006) 1074), ότι η συμμετοχή σε ενώσεις προσώπων συνιστά ευαίσθητο προσωπικό δεδομένο μόνο αν οι ενώσεις αυτές δραστηριοποιούνται σε πεδία και τομείς που αναφέρονται στα λοιπά ευαίσθητα δεδομένα (πολιτικού, εθνικού χαρακτήρα κλπ), ενώ η συμμετοχή σε ενώσεις προσώπων συνιστά ευαίσθητο δεδομένο μόνο εάν οι ενώσεις αυτές δραστηριοποιούνται σε πεδία και τομείς που αναφέρονται στα λοιπά ευαίσθητα δεδομένα (πολιτικού, εθνικού χαρακτήρα κλπ), ενώ η συμμετοχή σε άλλες ενώσεις, όπως πχ σε ένα αθλητικό σωματείο, δεν αποτελεί ευαίσθητο προσωπικό δεδομένο, γιατί η δημοσιοποίηση του δεν ενέχει ιδιαίτερους κινδύνους για τα ατομικά δικαιώματα και τις ατομικές ελευθερίες.

⁶⁴ Βλ σχετικά την υπ αριθμ 15/2001 γνωμοδότηση της Αρχής με θέμα «Ανάλυση γενετικού υλικού για σκοπούς εξιχνίασης εγκλημάτων και ποινικής δίωξης», <http://www.dpa.gr/Documents/Gre/Apofaseis/dna-opinion2.docap> γνωστή και ως Οδηγία για το DNA.

αυτοδιάθεσης, και αφετέρου ότι ο αναθεωρητικός νομοθέτης θωράκισε την προστασία των προσωπικών δεδομένων με την αναθεώρηση του 2001 στη διάταξη του άρθρου 9 Α Σ, με την οποία ρητά ανατέθηκε η προστασία των προσωπικών δεδομένων σε ανεξάρτητη Αρχή.

48.- Η προστασία της ιδιωτικής ζωής του καθενός συνδέεται άμεσα και με τη διαφύλαξη των προσωπικών δεδομένων κάθε είδους και, ιδίως, αυτών που μπορούν να χαρακτηρισθούν ως «ευαίσθητα», συνεπώς τις εγγυήσεις για την επεξεργασία των δεδομένων αυτών τις αναθέτει ο συντακτικός νομοθέτης στην Αρχή, η οποία και είναι αποκλειστικά αρμόδια και έτσι οιοδήποτε άλλο όργανο της διοίκησης, κρατικό ή δικαστικό δεν είναι αρμόδιο να θέσει τις αυστηρές διαδικασίες και τους όρους υπό τους οποίους θα γίνεται η συλλογή και η επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων και εάν τούτο συμβεί θα είναι αντίθετα στο Σύνταγμα, χωρίς νόμιμο έρεισμα οικειοποίηση της αρμοδιότητας άλλου πολιτειακού οργάνου και συνεπώς νόσφιση εξουσίας⁶⁵.

§ III.- Η βιντεοεπιτήρηση στην Ελλάδα

49.- Το κατά πόσον επιτρέπεται να λειτουργεί ένα κλειστό κύκλωμα τηλεόρασης (CCTV) δεν αναγράφεται ρητά στο νόμο για την προστασία προσωπικών δεδομένων, παρόλο που είναι ξεκάθαρο ότι η γενικότητα των διατάξεων του τελευταίου καταλαμβάνει κάθε περίπτωση επεξεργασίας πληροφοριών που αποδίδονται σε πρόσωπα η ταυτότητα των οποίων μπορεί να εξατομικευτεί. Την ερμηνεία του κατά πόσο τα CCTV εντάσσονται στην προστασία προσωπικών δεδομένων έδωσε η Αρχή, εκδίδοντας την Οδηγία 1122/2000⁶⁶, οριοθετώντας με σαφήνεια και με

⁶⁵ Βλ οπ, την υπ αριθμ 14/07 γνωμοδότηση του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου του κ Γεώργιου Σανιδά.

⁶⁶ http://www.dpa.gr/Documents/Gre/Apofaseis/kleista_kyklomata.doc

ξεκάθαρο τρόπο τους όρους και τις προϋποθέσεις επεξεργασίας και συλλογής προσωπικών δεδομένων με τη χρήση κλειστών κυκλωμάτων.

50.- Χαρακτηριστικά η οδηγία⁶⁷ έκρινε (έμφαση της γράφουσας):

«...Άρθρο 1

Προϋποθέσεις επεξεργασίας

1. Η λήψη και επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα με κλειστό κύκλωμα τηλεόρασης που λειτουργεί μονίμως, συνεχώς ή κατά τακτά χρονικά διαστήματα δεν επιτρέπεται, διότι προσβάλλει την προσωπικότητα και την ιδιωτική ζωή του ατόμου.

2. Κατ' εξαίρεση, τέτοιου είδους λήψη (μόνιμη, συνεχής ή κατά τακτά χρονικά διαστήματα) και επεξεργασία είναι νόμιμη, χωρίς τη συγκατάθεση του υποκειμένου, υπό τις προϋποθέσεις του ν.2472/1997, εφ' όσον ο σκοπός της επεξεργασίας είναι η προστασία προσώπων ή αγαθών ή η ρύθμιση της κυκλοφορίας.

A. Κριτήριο για τη νομιμότητα της επεξεργασίας είναι : α) η αρχή της αναγκαιότητας, σύμφωνα με την οποία η επεξεργασία επιτρέπεται εφόσον ο σκοπός της δεν μπορεί να επιτευχθεί με εξ ίσου αποτελεσματικά αλλά λιγότερο επαχθή για το άτομο μέσα, (όπως π.χ. ανιχνευτές στην είσοδο και την έξοδο κλειστών χώρων), και β) η αρχή της αναλογικότητας, σύμφωνα με την οποία το έννομο συμφέρον του υπεύθυνου επεξεργασίας πρέπει να υπερέχει καταφανώς, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, των δικαιωμάτων και συμφερόντων των προσώπων στα οποία αναφέρονται τα δεδομένα και δεν βλάπτονται οι προσωπικές τους ελευθερίες.

B. Τα δεδομένα που συλλέγονται με κλειστό κύκλωμα τηλεόρασης πρέπει να είναι συναφή και πρόσφορα και πάντως όχι περισσότερα από όσα κάθε φορά απαιτείται, για να επιτευχθεί ο σκοπός της επεξεργασίας. Θα πρέπει, ως εκ τούτου, τα σημεία στα οποία εγκαθίστανται οι σταθερές βιντεοκάμερες και ο τρόπος λήψης να καθορίζονται, έτσι ώστε να μην

⁶⁷ Λαμβανομένου υπόψη των εξής (έμφαση της γράφουσας): α) Ότι, σύμφωνα με το άρθρο 2 περ. α' ν.2472/1997 και την κοινοτική Οδηγία 94/46, τα δεδομένα ήχου και εικόνας, εφόσον αναφέρονται σε πρόσωπα, συνιστούν δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα. β) Ότι η αποθήκευση και διαβίβαση εικόνας προσώπου, η οποία συλλέγεται με λήψη από σταθερή βιντεοκάμερα, που λειτουργεί μόνιμα, συνεχώς ή κατά τακτά χρονικά διαστήματα, σε κλειστό ή ανοικτό χώρο συγκέντρωσης ή διέλευσης κοινού, όπως για παράδειγμα οδοί, πλατείες, σταθμοί, λιμάνια, τράπεζες, καταστήματα, γήπεδα, θέατρα, κινηματογράφοι, ή σε μέσα μεταφοράς δημόσιας χρήσης, συνιστά επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, κατά την έννοια του άρθρου 2 περ. δ' ν.2472/1997. γ) Ότι η λήψη τέτοιας εικόνας από κάμερα κλειστού κυκλώματος, χωρίς αποθήκευση ή άλλη περαιτέρω επεξεργασία, δεν απαλλάσσει τον υπεύθυνο επεξεργασίας από την υποχρέωση του να την γνωστοποιεί στην Αρχή και να ενημερώνει το κοινό, σύμφωνα με τα άρθρα 6 και 11 ν.2472/1997 και δ) Ότι, σύμφωνα με το άρθρο 19 και 1 περ. α' ν.2472/1997, η Αρχή Προστασίας Δεδομένων εκδίδει οδηγίες προς το σκοπό ενιαίας εφαρμογής των ρυθμίσεων που αφορούν την προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

συλλέγονται περισσότερα δεδομένα από όσα είναι απολύτως απαραίτητα για τον σκοπό που επιδιώκεται. Έτσι, για παράδειγμα, αν το κλειστό κύκλωμα τηλεόρασης ενός καταστήματος ή μίας τράπεζας αποβλέπει στην πρόληψη της κλοπής αγαθών ή την αποτροπή ληστείας, τα δεδομένα που συλλέγονται δεν θα πρέπει να είναι τέτοια, ώστε να μπορούν να χρησιμεύουν για τον έλεγχο της συμπεριφοράς ή της απόδοσης των εργαζομένων.

Γ. Σε ανοιχτούς χώρους, οι βιντεοκάμερες θα πρέπει να είναι τοποθετημένες σε τέτοια σημεία, ώστε να μην είναι δυνατή η λήψη εικόνων της εισόδου ή του εσωτερικού κατοικιών.

Δ. Τα δεδομένα που συλλέγονται πρέπει να είναι ακριβή. Ωστόσο, η αναγνώριση προσώπων ή οχημάτων θα πρέπει να είναι δυνατή μόνο, αν είναι απαραίτητη για την επίτευξη του σκοπού που κάθε φορά επιδιώκεται. Έτσι, για παράδειγμα, αν σκοπός της λήψης εικόνων είναι ο έλεγχος της ροής της κυκλοφορίας και όχι η διαπίστωση τροχαίων παραβάσεων, οι κάμερες θα πρέπει να είναι τοποθετημένες σε τέτοια σημεία και η λήψη να μην είναι δυνατή η εξατομίκευση προσώπων ή οχημάτων.

Ε. ... Ζ. Εάν ο σκοπός της επεξεργασίας είναι η πρόληψη ή η καταστολή του εγκλήματος, η διαβίβαση των δεδομένων πρέπει να γίνεται αποκλειστικά στις αρμόδιες δικαστικές ή αστυνομικές αρχές. Η διαβίβαση δεδομένων στα μέσα ενημέρωσης επιτρέπεται μόνο κατ' εξαίρεση και με προηγούμενη ειδική άδεια της Αρχής, εφ' όσον εκτιμάται βασίμως ότι η συνδρομή του κοινού είναι αναγκαία για την αναγνώριση των εμπλεκόμενων σε εγκληματική πράξη, χωρίς να παραβλέπεται η τυχόν άρνηση του θύματος.

Άρθρο 2

Ειδικότερες υποχρεώσεις του υπεύθυνου επεξεργασίας

Α. Ο υπεύθυνος επεξεργασίας οφείλει να γνωστοποιήσει στην Αρχή την εγκατάσταση του κυκλώματος και την έναρξη της επεξεργασίας, σύμφωνα με το άρθρο 6 ν.2472/1997. Οφείλει, ειδικότερα, να εκθέτει με σαφήνεια τον σκοπό της επεξεργασίας, το είδος των δεδομένων που προτίθεται να συλλέξει και τους τυχόν αποδέκτες των δεδομένων αυτών.

Β. Προτού το άτομο ή το όχημα εισέλθει στην εμβέλεια της βιντεοκάμερας, ο υπεύθυνος επεξεργασίας θα πρέπει να το ενημερώνει με τρόπο κατανοητό ότι προχωρώντας θα βρεθεί σε χώρο που βιντεοσκοπείται. Προς τούτο, θα πρέπει κατ' αρχήν να αναρτώνται σε επαρκή αριθμό και εμφανές μέρος ευδιάκριτες πινακίδες, όπου θα πρέπει να αναγράφεται για λογαριασμό ποιου γίνεται η βιντεοσκόπηση, για ποιο σκοπό, καθώς και το πρόσωπο με το οποίο οι ενδιαφερόμενοι θα μπορούν να επικοινωνήσουν για να ασκήσουν τα δικαιώματα που ο ν.2472/1997 αναγνωρίζει στο υποκείμενο και, κυρίως το δικαίωμα πρόσβασης και αντίρρησης. Συμπληρωματικά, η ενημέρωση μπορεί να γίνει και με άλλους τρόπους, σύμφωνα με την κανονιστική πράξη 1/1999 της Αρχής. Γ...Δ. Είναι αυτονόητο ότι για να γίνει συλλογή και επεξεργασία ευαίσθητων δεδομένων απαιτείται άδεια της Αρχής. Ε. ...ΣΤ. Η παρούσα οδηγία αφορά και τα ήδη λειτουργούντα κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης. Ως εκ τούτου, οι υπεύθυνοι

επεξεργασίας οφείλουν να συμμορφωθούν προς τις ρυθμίσεις της μέσα σε εύλογο χρόνο και πάντως όχι πέραν του τέλους Σεπτεμβρίου 2005...»

51.- Προκύπτει με σαφήνεια ότι η παραπάνω Οδηγία χαράσσει τη γενική απαγορευτική αρχή, τον κανόνα⁶⁸: «Η λήψη και επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα με κλειστό κύκλωμα τηλεόρασης που λειτουργεί μονίμως, συνεχώς ή κατά τακτά χρονικά διαστήματα δεν επιτρέπεται, διότι προσβάλλει την προσωπικότητα και την ιδιωτική ζωή του ατόμου»⁶⁹. Κατ' εξαίρεση μόνο επιτρέπεται η λειτουργία τέτοιου κυκλώματος εφ' όσον ο σκοπός της επεξεργασίας είναι α) η προστασία προσώπων ή αγαθών ή β) η ρύθμιση της κυκλοφορίας.

52.- Χαρακτηριστικά έκρινε η Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων στην υπ αριθμ 51/2007 απόφασή⁷⁰ της, βάσει και της 1122/26.9.2000 οδηγίας (έμφαση της γράφουσας):

«Η αξία των περιουσιακών στοιχείων του Δήμου (παγκάκια και πέργκολα που βρίσκονται σε πλατεία) δεν είναι σημαντική ώστε να δικαιολογείται η εγκατάσταση τεσσάρων καμερών για την προστασία τους. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η εγκατάσταση των καμερών προσβάλλει αδικαιολόγητα και συνεπάγεται ανεπίτρεπτο περιορισμό των δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών των πολιτών του Δήμου, αφού η προστασία των περιουσιακών στοιχείων του Δήμου που αποτελεί υποχρέωση και δικαίωμα του τελευταίου, συγκρινόμενη, με

⁶⁸ Ο κανόνας αυτός a contrario σημαίνει, εκτός των άλλων, ότι δεδομένα που τυχόν συλλέχθηκαν στο πλαίσιο λειτουργίας ενός κλειστού κυκλώματος τηλεόρασης για σκοπούς π.χ. ρύθμισης της κυκλοφορίας, δεν επιτρέπεται να χρησιμοποιηθούν για κανένα άλλο λόγο, κι αν γίνει τέτοια χρήση τους, είναι παράνομη και το υποκείμενο των δεδομένων έχει ένα σύνολο δραστικών δικαιωμάτων εναντίον του χρήστη, ο οποίος παραβιάζει σειρά δικαιωμάτων, όπως η αξία του ανθρώπου, η προστασία της προσωπικότητας και του ιδιωτικού και οικογενειακού βίου και το τεκμήριο αθωότητας, βλ ενδεικτικά Κ. Χρυσόγονο, οπ, σ 301, Σ. Πατεράκη, Η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, β' έκδοση, 2001, σελ 197- 198.

⁶⁹ Όλα τα αγαθά είναι αναπόσπαστα με το πρόσωπο συνδεδεμένα και ανήκουν σ' αυτό ως ον που έχει σωματική, ψυχική, πνευματική και κοινωνική ατομικότητα βλ. Γεωργιάδη - Σταθόπουλο, τόμος Α στο άρθρο 57 σ. 99, ΑΠ 60/69 ΝοΒ 17. 562, ΕφΑΘ 12154/90 ΕΛΛΔνη 32. 1673, ΕφΑΘ 10504/86 ΕΛΛΔνη 28. 1315, βλ. Κ. Χρυσόγονο, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Β' Έκδοση 2002 σ. 295, βλ. και Ι. Κοϊμτζόγλου, Στοιχεία Δημοσίου Δικαίου, 1999 σελ 98.

⁷⁰ Βλ Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου 4/2007, σελ 502 – 508.

βάση την αρχή της αναλογικότητας, με την προσβολή που επέρχεται στην ιδιωτικότητα των πολιτών είναι προδήλως υποδεέστερη και πρέπει να προστατευθεί το δικαίωμα και η θεμελιώδης ελευθερία των πολιτών».

53.- Συναφής είναι και η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου⁷¹, του οποίου οι κρίσεις συνάδουν με τη νομολογία της Αρχής. Η εγκατάσταση συστημάτων παρακολούθησης σε δημόσιους χώρους προσβάλλει αδικαιολόγητα και συνεπάγεται ανεπίτρεπτο περιορισμό των θεμελιωδών ελευθεριών. Η ελευθερία του ατόμου και η θεμελιώδης ελευθερία των πολιτών δεν πρέπει να θυσιάζεται για λίγη ασφάλεια, το νομοθετικό πλαίσιο στοχεύει στην εναρμόνιση της ανάγκης για την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων με την ανάγκη για την προστασία της ιδιωτικότητας και καθιερώνει την αναλογικότητα ως γνώμονα για την επίτευξη αυτής της εναρμόνισης.

§ IV. Οι κρίσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου

54.- Η προστασία της ιδιωτικής ζωής δεν θα μπορούσε να μην απασχολήσει το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), η οποία αποτελεί ρητή επιταγή της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ).

55.- Το δικαίωμα στη φυσική και διανοητική ακεραιότητα ως έκφανση του δικαιώματος προστασίας της «ιδιωτικής ζωής», κατά το άρθρο 8⁷²,

⁷¹ Βλ παρακάτω υπό αρ 54 – 56.

⁷² Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ, Δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής: «1. Παν πρόσωπον δικαιούται εις το σεβασμόν της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του. Δεν επιτρέπεται να υπάρξει επέμβασις δημοσίας αρχής εν τη ασκήσει του δικαιώματος τούτου, εκτός εάν η επέμβασις αυτή προβλέπεται υπό του νόμου και αποτελεί μέτρον το οποίον, εις μίαν δημοκρατικήν κοινωνίαν, είναι αναγκαίο δια την εθνικήν ασφάλειαν, την δημόσιαν ασφάλειαν, την οικονομικήν ενημερίαν της χώρας, την προάσπισιν της τάξεως και την πρόληψιν ποινικών παραβάσεων, την προστασία της υγείας ή της ηθικής, ή την προστασίαν των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων». Σχετικά τα άρθρα 9, 9 Α και 19 του ελληνικού Συντάγματος.

αναγνώρισε το Δικαστήριο του Στρασβούργου, για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην Ευρώπη, στις παρακάτω αποφάσεις⁷³:

56.- Εξαιρετικά ενδιαφέρουσες είναι οι υποθέσεις που αφορούν την **παρακολούθηση προσώπων με κάμερες** και έφτασαν μέχρι το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Μία από αυτές αφορούσε τη **μαγνητοσκόπηση με κάμερα**, σε αστυνομικό τμήμα, ενός υπόπτου, προκειμένου να εξακριβωθεί η ταυτότητά του. Το Δικαστήριο, στην υπόθεση Πέρυ κατά Ηνωμένου Βασιλείου (*Perry v. The United Kingdom*) της 17.7.2003, έκρινε ότι η εξακρίβωση της ταυτότητας με αυτόν τον τρόπο, στο μέτρο που θα μπορούσε δυνητικά το συγκεκριμένο βίντεο να χρησιμοποιηθεί ως στοιχείο για την επικείμενη δίκη του, παραβίαζε το άρθρο 8 της Σύμβασης. Άλλη υπόθεση αφορούσε τη **μαγνητοσκόπηση από κλειστό κύκλωμα παρακολούθησης**, εγκατεστημένο σε δημόσιο χώρο, ατόμου το οποίο κρατούσε ένα μαχαίρι και αφού επενέβη η αστυνομία, διαπιστώθηκε ότι είχε σκοπό να αυτοκτονήσει. Το βίντεο του ατόμου αυτού με το μαχαίρι κυκλοφόρησε στα μέσα μαζικής ενημέρωσης χωρίς να παρουσιάζεται το πρόσωπό του επαρκώς καλυμμένο, γι' αυτό το Δικαστήριο στην υπόθεση Πεκ κατά Ηνωμένου Βασιλείου (*Peck v. The United Kingdom*) της 28.1.2003, δέχτηκε παραβίαση του άρθρου 8. και στις δύο περιπτώσεις το ΕΔΔΑ επισήμανε ότι δεν ήταν η μαγνητοσκόπηση των δραστηριοτήτων σε δημόσιο χώρο που έθετε το πρόβλημα της παραβίασης της ιδιωτικής ζωής, αλλά η **χρήση** των μαγνητοσκοπημένων δεδομένων. Σχετική και η Μάρτιν κατά Ηνωμένου Βασιλείου (*Martin v. The United Kingdom*), υπόθεση που έκλεισε με φιλικό διακανονισμό στις 19.2.2004⁷⁴.

§ V. Η αντίθετη άποψη

⁷³ <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/default.htm>

⁷⁴ <http://www.echr.coe.int/echr>

57.- α) Η τροπολογία⁷⁵ του ν 2472/97 και η αιτιολογική έκθεση⁷⁶ αυτής θα μπορούσε να ειπωθεί ότι αποτελεί μία αντίθετη άποψη για τη νομιμότητα και σκοπιμότητα της χρήσης των καμερών και την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων μέσω αυτών. Στο σημείο αυτό παραθέτουμε αυτολεξεί την αιτιολογική έκθεση για την πληρέστερη και αντικειμενικότερη προσέγγιση του πνεύματος και του σκοπού του κοινού νομοθέτη (έμφαση της γράφουσας):

«...1. Με τις προτεινόμενες ρυθμίσεις επιδιώκεται ο αρμονικός συγκερασμός της προβλεπόμενης από το Σύνταγμα (άρθρο 9 Α) και τις διατάξεις του κοινού νόμου προστασίας της ιδιωτικής ζωής με την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα για τους θεμιτούς σκοπούς που προβλέπονται στην Οδηγία 95/46/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 24^{ης} Οκτωβρίου 1995 «για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών»... Καθιερώνεται έτσι η απλή καταγραφή ήχου ή εικόνας όταν τελούνται αξιόποινες και σοβαρές, ως οι προαναφερόμενες, εγκληματικές συμπεριφορές, που πλήττουν το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, σε δημόσιο χώρο, χωρίς να αποτελεί αυτό επέμβαση στην ιδιωτική ζωή του ατόμου και να απαγορεύεται από το άρθρο 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου.... Η εισαγόμενη διάταξη ανταποκρίνεται πλήρως στο άρθρο 9 Α εδάφιο πρώτο του Συντάγματος, αφού:

⁷⁵ Κατατέθηκε στις 6.12.2007 (με γενικό αριθμό 81 και ειδικό 3) και υπογράφεται από τους Υπουργούς Εσωτερικών, Δικαιοσύνης και Επικρατείας, η παρ 2 του άρθρ 3 του ν 2472/1997 (ΦΕΚ 50 Α') αντικαθίσταται ως εξής: «Οι διατάξεις του παρόντος νόμου δεν εφαρμόζονται στην επεξεργασία δεδομένων η οποία πραγματοποιείται: ... από τις δικαστικές – εισαγγελικές αρχές και τις υπηρεσίες που ενεργούν υπό την άμεση εποπτεία τους στο πλαίσιο της απονομής της δικαιοσύνης ή για την εξυπηρέτηση των αναγκών της λειτουργίας τους με σκοπό τη βεβαίωση εγκλημάτων, που τιμωρούνται ως κακουργήματα ή πλημμελήματα με δόλο και ιδίως εγκλημάτων κατά της ζωής, κατά της γενετήσιας ελευθερίας, κατά της ιδιοκτησίας, κατά των περιουσιακών δικαιωμάτων, παραβάσεων της νομοθεσίας περί ναρκωτικών, επιβουλής της δημόσιας τάξης, ως και τελούμενων σε βάρος ανηλίκων θυμάτων. ... Στις περιπτώσεις άσκησης από τους πολίτες του δικαιώματος του συνέρχεσθαι κατά το άρθρο 11 του Συντάγματος επιτρέπεται η απλή λειτουργία συσκευών καταγραφής ήχου ή εικόνας ή άλλων ειδικών τεχνικών μέσων, εφόσον, συντρέχουν οι προϋποθέσεις του επομένου εδαφίου. Η καταγραφή ήχου ή εικόνας με οποιαδήποτε τεχνικής μορφής συσκευές με σκοπό τη βεβαίωση τέλεσης των παραπάνω εγκλημάτων γίνεται μόνον κατόπιν εντολής εκπροσώπου της Εισαγγελικής αρχής και εφόσον επίκειται σοβαρός κίνδυνος για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια. Σκοπός της καταγραφής αυτής είναι μόνον η χρησιμοποίηση του υλικού ως αποδεικτικού στοιχείου ενώπιον οποιασδήποτε ανακριτικής, εισαγγελικής αρχής και δικαστηρίου...» (έμφαση της γράφουσας).

<http://www.parliament.gr/ergasies/nomosxedia/Tropologies/565/K-CHILD.81.pdf> .

⁷⁶ <http://www.parliament.gr>.

α) Καθορίζει, σύμφωνα με τις προϋποθέσεις και τους όρους της κοινοτικής οδηγίας 95/46/EK (άρθρο 3 παρ 2 πρώτο εδάφιο), τις εξαιρέσεις από την εφαρμογή των προσωπικών δεδομένων για δραστηριότητες του κράτους σε τομείς του ποινικού δικαίου και γενικότερα για άσκηση ποινικών αρμοδιοτήτων, που σχετίζονται με τον κολασμό σοβαρών εγκληματικών συμπεριφορών.

β) Προβλέπει τις παρεχόμενες δικαστικές εγγυήσεις με την αναγνώριση του ουσιαστικού ρόλου του Εισαγγελικού λειτουργού, που παρέχει κατά την άσκηση των καθηκόντων του την εντολή για την ενεργοποίηση των διατάξεων του ουσιαστικού και δικονομικού ποινικού δικαίου, χωρίς προβλήματα αντίθεσης προς το Σύνταγμα και τους σχετικούς διεθνείς κανόνες.

γ) Προβλέπει την κατά περιοριστικό τρόπο χρήση (αξιοποίηση ενώπιον μόνο δικαστικών αρχών) των αποδεικτικών στοιχείων, που συλλέγονται και απλά ήθελαν καταγραφεί με χρήση οποιασδήποτε μορφής τεχνικά μέσα και συσκευές σε δημόσιες εκδηλώσεις πολιτών.

δ) Διασφαλίζεται ο πυρήνας του δικαιώματος στην προστασία των προσωπικών δεδομένων από συνταγματικά αθέμιτη προσβολή.

5. Τέλος, η περίπτωση β του άρθρου 2 του ν 2472/1997, για τον ορισμό της έννοιας του ευαίσθητου προσωπικού δεδομένου, αντικαθίσταται με την αναδιατύπωση του ορισμού, κατόπιν της γενομένης ρύθμισης του πεδίου εφαρμογής κατά τις προβλέψεις που αναλύθηκαν αμέσως προηγούμενα και με κύριο γνώμονα την τήρηση του άρθρου 6 παρ 2 της Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, που θέτει την αρχή του τεκμηρίου αθωότητας.

Περί αυτού, άλλωστε, είναι γεγονός ότι δεν παραβιάζονται οι κανόνες του τεκμηρίου με την οποιαδήποτε ενημέρωση του κοινού για τις ποινικές έρευνες που βρίσκονται σε εξέλιξη, εφόσον πρέπει να αποκλείονται ανακοινώσεις ότι ένα πρόσωπο είναι ένοχο (σχετικά και Donna Gomien, David Harris, Leo Zwaak, M. Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και ο Ευρωπαϊκός Χάρτης: Δίκαιο και Πρακτική, σελίδα 299, εκδόσεις Παπαζήση)...».

58.- Συμπέρασμα ενδιάμεσο. Με την ανωτέρω τροπολογία επετράπη η απλή καταγραφή ήχου ή εικόνας όταν τελούνται αξιόποινες και σοβαρές εγκληματικές συμπεριφορές κατά τη διάρκεια διαδηλώσεων με τις παρεχόμενες δικαστικές εγγυήσεις και με την αναγνώριση του ουσιαστικού ρόλου του Εισαγγελικού λειτουργού.

59.- β) Η γνωμοδότηση του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου⁷⁷, ύστερα από ερώτημα που υπέβαλε ο Αρχηγός της Ελληνικής αστυνομίας⁷⁸ τον Αύγουστο του 2006, παρατίθεται και αυτή αυτολεξεί για την πληρέστερη και αντικειμενικότερη προσέγγιση αυτής (έμφαση της γράφουσας):

⁷⁷ Η από 30 Οκτωβρίου 2007 με αρ πρωτ 4450/06 και αριθμ γνωμ 14/2007.

⁷⁸ Βλ οπ, σημ 57.

«...Το κράτος είναι υποχρεωμένο να προστατεύει όλα τα έννομα αγαθά των πολιτών και να διασφαλίζει την ακώλυτη άσκηση όλων των δικαιωμάτων τους. ... Στην περίπτωση κατά την οποία κατά τη διάρκεια των διαδηλώσεων και πορειών τελούνται από μερίδα των συμμετεχόντων σ' αυτές εγκλήματα και μάλιστα με τη χρήση πολλές φορές όπλων, όπως είναι οι βόμβες μολότωφ, σφενδόνες κ.λ.π., τα αστυνομικά όργανα τα οποία παρίστανται, όπως έχουν εκ του Συντάγματος και εκ του Π.Δ. 141/1991 δικαίωμα και καθήκον, με σκοπό τη λήψη μέτρων τάξεως, ασφάλειας και τροχαιάς, για την ανεμπόδιστη άσκηση του συνταγματικώς κατοχυρωμένου ως άνω δικαιώματος, αλλά και την αποτροπή διαταράξεως της κοινωνικοοικονομικής ζωής πέραν του αναγκαίου για την πραγματοποίηση της συνάθροισης, έχουν καθήκον και ευθύνη να εντοπίζουν και να συλλαμβάνουν τους δράστες των αυτοφώρων εγκλημάτων (κακουργημάτων ή πλημμελημάτων), συγχρόνως δε να εξασφαλίζουν τα αποδεικτικά μέσα από τα οποία να βεβαιώνεται η έκνομη συμπεριφορά τους.

... Η βεβαίωση των εγκληματικών πράξεων και ο εντοπισμός των υπαιτίων δύναται να γίνει όχι μόνον με τα στο άρθρο 178 Κ.Ποιν.Δ. απαριθμούμενα, ως «κυριότερα» αποδεικτικά μέσα, αλλά και με οποιαδήποτε άλλα αποδεικτικά μέσα, τα οποία η επιστήμη και η σύγχρονη τεχνολογία έχει εισφέρει ή δύναται να εισφέρει και τα οποία μάλιστα είναι κατά κανόνα ασφαλέστερα και περισσότερο αξιόπιστα, με συνέπεια η χρήση αυτών να είναι δυνατόν να οδηγήσει στο σχηματισμό ασφαλούς δικαστικής κρίσεως και να επιτευχθεί έτσι η προσέγγιση της ουσιαστικής αλήθειας. Τέτοια αποδεικτικά μέσα είναι, μεταξύ των άλλων, η καταγραφή της έκνομης δραστηριότητας, κατά το χρόνο εκδηλώσεώς της, με συσκευές ήχου ή εικόνας (μαγνητοσκόπηση, βιντεοσκόπηση, φωτογράφιση κ.λ.π.), ή αποτύπωση αυτής σε μαγνητοταινία, βιντεοταινία, κασέτα, φωτογραφία κ.λ.π. και η προσαγωγή και επίκληση των τελευταίων ενώπιον του δικαστηρίου.

Η χρήση από τις δικαστικές αρχές των άνω αποδεικτικών μέσων τα οποία είναι «βουβοί» μάρτυρες και υποκαθιστούν απλώς τους μάρτυρες αστυνομικούς, που θα εκαλούντο να εξετασθούν, ενώ συγχρόνως καλύπτουν και τις όποιες αδυναμίες των τελευταίων, λόγω του πεπερασμένου της ανθρωπινής φύσης, δεν εμπίπτει στην υπό των άρθρων 177 παρ. 2 Κ.Ποιν.Δ. και 370Α του Π.Κ. θεσπιζόμενη απαγόρευση, καθόσον : α) αφορά αποτύπωση πράξεων που γίνονται δημοσία, ενώ η διάταξη του άρθρου 370Α αφορά σε μαγνητοσκόπηση μη δημοσίων πράξεων και β) οι τελούμενες έκνομες πράξεις δεν ανάγονται στη σφαίρα της ιδιωτικής και προσωπικής ζωής των δραστών, στην προστασία της οποίας στοχεύουν οι διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1, 5 παρ. 1, 9Α και 19 του Συντάγματος, ενώ συγχρόνως συνιστούν παραβίαση του υπό του άρθρου 11 προστατευμένου δικαιώματος του συνέρχεσθαι, αφού η άσκηση του δικαιώματος αυτού δεν γίνεται ησύχως και αόπλως. Αλλωστε, προστασία της ιδιωτικής και προσωπικής ζωής είναι νοητή, μόνον ενόσω αυτή εκδηλούται με σύννομη δραστηριότητα, όχι όμως και όταν εκδηλούται με έκνομη συμπεριφορά και εγκληματικές πράξεις... Δεν δύναται να τεθεί θέμα παραβιάσεως της διατάξεως του άρθρου 9Α του Συντάγματος και των διατάξεων του Ν. 2472/1997 «προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα», εκ της χρήσεως καμερών για την αποτύπωση σε κασέτες ή ταινίες της έκνομης δραστηριότητας ατόμων

συμμετεχόντων σε διαδηλώσεις και πορείες και της επικλήσεως εν συνεχεία των ταινιών ή κασετών αυτών στο δικαστήριο προς επιβεβαίωση της τελέσεως εγκλημάτων και των υπαιτίων. Τούτο δε διότι : α) Η εγκληματική συμπεριφορά του ατόμου ούτε εμπίπτει ούτε είναι δυνατόν να εμπίπτει στην έννοια των προσωπικών δεδομένων, ούτε καλύπτεται από αυτήν. Ούτε περαιτέρω η αποκάλυψη και επιβεβαίωση της εγκληματικής συμπεριφοράς με τη βοήθεια των ρηθέντων τεχνικών μέσων είναι δυνατόν να θεωρηθεί ότι αποτελεί προσβολή της προσωπικότητας και παραβίαση των προσωπικών δεδομένων, β) Τόσο η διάταξη του άρθρου 9Α του Συντάγματος όσο και πολύ περισσότερο οι διατάξεις του Ν. 2472/1997 δεν εκτείνονται στο πεδίο της ποινικής διαδικασίας, και στο πλαίσιο απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, όπως άλλωστε τούτο προκύπτει από τη διάταξη του άρθρου 7Α παρ. 1 περιπτ. στ' του άνω νόμου, όπως η περίπτωση αυτή προστ. με το άρθρο 10 του Ν. 3090/2002 και γ) Ούτε η αρχή προστασίας των προσωπικών δεδομένων, ούτε οποιαδήποτε άλλη αρχή θα ήταν δυνατόν να ελέγξει τη δικαστική εξουσία και τον τρόπο λειτουργίας της. Άλλωστε όλες οι λεγόμενες ανεξάρτητες αρχές, άρα και η ανωτέρω αρχή, ελέγχονται εν τέλει από τη δικαστική εξουσία.

6) Η ανεύρεση της ουσιαστικής αληθείας στην ποινική δίκη, και η αποκάλυψη και στη συνέχεια ο κολασμός των εγκλημάτων συνιστούν αξία συνταγματικής περιωπής, αφού οδηγούν στην επικράτηση της αρχής του Κράτους Δικαίου. Θα ήταν συνεπώς παράλογο να παρεμποδίζεται η επικράτηση της ανωτέρω αρχής με την αποδοχή ότι δεν είναι επιτρεπτή η με κάμερα ή οποιοδήποτε άλλο τρόπο αποτύπωση της εγκληματικής δράσεως ενός ή πλειόνων ατόμων σε κασέτα ή ταινία και εν συνεχεία η χρησιμοποίηση της ταινίας ή κασέτας αυτής ως αποδεικτικού μέσου, ενώπιον του δικαστηρίου, προκειμένου να επιβεβαιωθούν οι εγκληματικές πράξεις και να επιτευχθεί ο κολασμός των εγκληματησάντων.

Υποστηρικτές της ανωτέρω θέσεως και εντεύθεν της ταυτίσεως της εγκληματικής συμπεριφοράς με τα προσωπικά δεδομένα και καλύψεως της πρώτης από τα δεύτερα, μπορούν να είναι μόνον όσοι επιθυμούν την έκνομη συμπεριφορά των και την εγκληματική των δράση, κατά «την άσκηση του δικαιώματος του συνέρχεσθαι», να την καλύπτει το σκότος και η αχλής ή όσοι επικροτούν ή έστω ανέχονται την έκνομη συμπεριφορά των τελευταίων ...Γ. Με βάση όλα τα ανωτέρω στα ερωτήματα σας προσήκουν οι ακόλουθες απαντήσεις: α) Στην περίπτωση κατά την οποία σε συναθροίσεις και ειδικότερα πριν, κατά ή μετά το τέλος διαδηλώσεων και πορειών, διαπράττονται αυτόφωρα εγκλήματα (κακουργήματα ή ττλημμελήματα), από άτομα συμμετέχοντα αρχήθεν ή παρεισφύσαντα σ' αυτές, είναι επιτρεπτή η εκ μέρους των αστυνομικών αρχών, δια της χρήσεως των τιθεμένων τότε σε λειτουργία καταλλήλων τεχνικών μέσων καταγραφής εικόνας και ήχου (καμερών φορητών ή σταθερών κ.λ.π.), αποτύπωση αυτών σε κασέτα, μαγνητοταινία, βιντεοταινία, φωτογραφία κ.λ.π., με σκοπό τη βεβαίωση των τελουμένων αυτοφώρων εγκλημάτων, τον εντοπισμό των δραστών την αποκάλυψη της ταυτότητας αυτών και εν τέλει τη χρήση των άνω αποδεικτικών μέσων ενώπιον των δικαστικών αρχών...

Ο Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου

Γεώργιος Σανιδάς...»

60.- Συμπερασματικά. Ο Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου με την προαναφερθείσα γνωμοδότησή του θεώρησε νόμιμη υπό ορισμένες ρευστές πάντως προϋποθέσεις, η χρήση του κυκλώματος και άλλων ηλεκτρονικών μέσων για την παρακολούθηση δημόσιων συγκεντρώσεων από τα αστυνομικά όργανα και την αξιοποίηση έπειτα του υλικού για τον εντοπισμό αξιόποινων πράξεων.

61.- Η παρούσα μελέτη, η οποία ασχολείται με το ερώτημα κατά πόσο είναι σκόπιμο και νόμιμο να λειτουργούν κάμερες στους δημόσιους χώρους, καθώς εκθέσαμε την αντιμετώπιση του κοινού νομοθέτη στο ζήτημα αυτό, θα μπορούσε εύλογα να μας οδηγήσει σε ένα άλλο ερώτημα πιο ευρύ αλλά εξίσου ουσιαστικό, η ελευθερία προϋπόθεση της ασφάλειας ή η ασφάλεια προϋπόθεση της ελευθερίας;

§ VI. Η συνάθροιση και η αστυνομία ως εκφραστές της κρατικής εξουσίας

62.- Η συνάθροιση. Ως ελευθερία της συνάθροισης νοείται η ελευθερία των ατόμων να συγκεντρώνονται για να ανταλλάσσουν απόψεις και να καταλήγουν σε αποφάσεις για ορισμένα θέματα. Ως συνάθροιση κατά την έννοια του Συντάγματος θεωρείται «η σκόπιμος καταρχήν και όχι τυχαία, προσωρινή επί το αυτό συνάντησις αξιόλογου αριθμού προσώπων, προς έκφρασιν ή ακρόασιν ανακοινώσεως ή γνώμης επί ορισμένου θέματος, ή προς διαδήλωσιν φρονημάτων ή αιτημάτων οιοδήποτε χαρακτήρος, ή προς λήψιν από κοινού αποφάσεων, ή προς από κοινού άσκησιν του δικαιώματος του αναφέρεσθαι⁷⁹». Το Σύνταγμα δεν ορίζει την έννοια της συνάθροισης. Κατά τον ορισμό του κοινού δικαίου, «δημόσια συνάθροιση είναι η εκ των προτέρων διοργανουμένη και σκοπούσα στην από κοινού εκδήλωσιν του

⁷⁹ Α. Σβώλος – Γ. Βλάχος, Το Σύνταγμα της Ελλάδος, Β, 1995, σελ 195.

φρονήματος ή της γνώμης των μετεχόντων ή εις την παρακολούθησιν διαλέξεων ή εις την προβολήν κοινών αυτών αιτημάτων».

63.- Για τη συνάθροιση απαιτείται συνήθως το στοιχείο της προηγούμενης οργάνωσης. Από τη συνάθροιση διαφέρει η απλή συνάντηση ή απλή συρροή ή όπως συνήθως λέγεται η συγκέντρωση κατά το ότι η συρροή των προσώπων είναι τυχαία, χωρίς προκαθορισμό, προηγούμενη συνεννόηση ή οργάνωση. Στην έννοια της συνάθροισης δεν υπάγονται οι απλές συγκεντρώσεις, που πραγματοποιούνται τυχαία, χωρίς προκαθορισμό, προηγούμενη συνεννόηση ή οργάνωση. Όμως η διαφορά αυτή δεν είναι κυρίαρχη διότι και οι αυθόρμητες συγκεντρώσεις αποτελούν συναθροίσεις προστατευόμενες συνταγματικά.

64.- Για συνάθροιση πρόκειται εφόσον τα άτομα επιδιώκουν κοινό σκοπό⁸⁰. Εφόσον διαδηλώνεται ο σκοπός πρόκειται ειδικότερα για διαδήλωση. Η ενότητα του σκοπού είναι χαρακτηριστικό της συνάθροισης.

65.- Τα αστυνομικά όργανα. Το κράτος ως νομικό πρόσωπο αποτελεί τη βασική μορφή, με την οποία εμφανίζεται η διοίκηση⁸¹. Τα διοικητικά όργανα είναι επομένως όργανα αυτού του ίδιου του νομικού προσώπου του κράτους. Κάθε διοικητικό οργανωτικό μόρφωμα, που δεν έχει δική του νομική προσωπικότητα, ανήκει στην άμεση διοικητική οργάνωση, στο νομικό πρόσωπο του κράτους. Τα διοικητικά αυτά όργανα είναι επομένως κρατικά όργανα. Έτσι πχ η αστυνομία ως οργανωμένο σύνολο, δεν έχει δική της ξεχωριστή από το κράτος νομική προσωπικότητα, αλλά εντάσσεται στο νομικό πρόσωπο του κράτους. Τα αστυνομικά όργανα είναι κρατικά διοικητικά όργανα.

⁸⁰ Βλ Κ. Γεωργόπουλος, Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο, έκδοση 12^η, Αθήνα Σάκκουλας 2001 σελ 578 επ.

⁸¹ Βλ Α. Γ. Δημητρόπουλος, Γενική Συνταγματική Θεωρία, Τόμος Α', Αθήνα Σάκκουλας 2004 σελ 136 επ – 137

67.- Βασικό στοιχείο της έννοιας του κρατικού οργάνου είναι η ταύτισή του προς το ίδιο το κράτος. Τα κρατικά όργανα ενεργούν υπέρ του κράτους και επ' ονόματι του. Η ενέργεια τους είναι ενέργεια αυτού τούτου του κράτους. Τα κρατικά όργανα ταυτιζόμενα προς το κράτος είναι εκφραστές της κρατικής απόφασης. Το κρατικό όργανο είναι νομικό δημιούργημα, του οποίου την «ενσάρκωση» αποτελούν τα φυσικά πρόσωπα.

68- Κάθε συγκεκριμένο κρατικό όργανο παραμένει ένα και το αυτό, ανεξάρτητα από την εναλλαγή των φυσικών προσώπων που το απαρτίζουν κάθε φορά. Τα κρατικά όργανα ασκούν εξουσία, που τους ανατίθεται για την προώθηση του γενικότερου συμφέροντος. Δεν έχουν κατά κυριολεξία δικαιώματα αλλά ασκούν αρμοδιότητες. Το κρατικό όργανο έχει δεδομένη αρμοδιότητα, δηλαδή ποσοστό από την όλη κρατική εξουσία. Χαρακτηριστικό γνώρισμα των κρατικών οργάνων είναι η ανάθεση και άσκηση κρατικής αρμοδιότητας.

69- Για να προσδιοριστεί καλύτερα ο ρόλος των αστυνομικών οργάνων και το πλαίσιο δράσης τους όπως αυτός ρητά κατοχυρώνεται, παρατίθενται ενδεικτικά τα κατά το άρθρο 11 § 2 του Συντάγματος δικαιώματα της αστυνομίας⁸² σχετικά με τις συναθροίσεις. Από τις διατάξεις δε της παραγράφου αυτής προκύπτει ότι τα δικαιώματα είναι διάφορα ανάλογα με τον χαρακτήρα της συνάθροισης σαν ιδιωτικής (σχετικά με τις ιδιωτικές όπου το Σύνταγμα αποκλείει τα προληπτικά μέτρα και απαγορεύει την παρουσία σε αυτές της αστυνομίας άρθρο 9 του Συντάγματος, που κατοχυρώνει το απαραβίαστο του ασύλου της κατοικίας και άρθρο 11 Σ), ή δημόσιας στο ύπαιθρο.

70.- Η ίδια προστασία, με τις ιδιωτικές συναθροίσεις, πρέπει να δεχθούμε ότι ισχύει και για τις δημόσιες σε κλειστό χώρο συναθροίσεις που δεν τις αναφέρει καθόλου το Σύνταγμα, ενώ αντίθετα αναγνωρίζει ορισμένα

⁸² Βλ Κ. Γεωργόπουλος, Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο, έκδοση 12^η, Αθήνα Σάκκουλας 2001 σελ 582 επ.

δικαιώματα στην αστυνομία όταν πρόκειται για δημόσια υπαίθρια συνάθροιση. Στης συναθροίσεις αυτές η αστυνομία όχι μόνο έχει το δικαίωμα να παρίσταται – είτε είναι ακίνητες, είτε είναι κινητές – αλλά έχει και το δικαίωμα να τις απαγορεύσει με αιτιολογημένη απόφαση, εν εξ αιτίας τους επίκειται σοβαρός κίνδυνος για την δημόσια ασφάλεια και αν σε ορισμένη περιοχή απειλείται σοβαρή διατάραξη της κοινωνικοοικονομικής ζωής, σύμφωνα πάντα με τους ορισμούς του νόμου.

71.- Η αναστολή των διατάξεων του άρθρου 11 του Συντάγματος. Οι προστατευτικές της ελευθερίας της συνάθροισης διατάξεις του άρθρου 11 του Συντάγματος, συγκαταλέγονται σε εκείνες που υπόκεινται σε αναστολή όταν εφαρμόζεται ο νόμος για την κατάσταση πολιορκίας, σύμφωνα με το άρθρο 48 του Συντάγματος. **Αντίθετα τις εγγυήσεις του 9Α Σ έχει θέσει ο ίδιος ο συντακτικός νομοθέτης και σκοπίμως δεν το ενέταξε στις λοιπές διατάξεις (όπως αυτή του άρθρου 9) του Συντάγματος που υπόκεινται σε αναστολή.**

§ VII. Εξαίρεση από την αρχή της ηθικής απόδειξης – Αποδεικτικά μέσα που κτήθηκαν με παράνομες πράξεις

72.- Ο κανόνας των αποδείξεων όπως αυτό συναντάται στον κοινό νόμο ορίζει ρητά την αρχή της ηθικής απόδειξης⁸³. Βασικό χαρακτηριστικό της νόμω κρατούσας Πολιτείας είναι ότι οι ανακριτικές πράξεις πρέπει να διεξάγονται πάντοτε με νόμιμο τρόπο, δηλαδή εντός των ορίων του Συντάγματος και των νόμων, καθώς και των ορίων που επιβάλλουν οι

⁸³ Κατά το άρθρο 177 ΚΠοινΔ: «1. Οι δικαστές δεν είναι υποχρεωμένοι να ακολουθούν νομικούς κανόνες αποδείξεων, πρέπει όμως να αποφασίζουν κατά την πεποίθησή τους, ακολουθώντας τη φωνή της συνείδησής τους και οδηγούμενοι από την απροσωπώληπτη κρίση που προκύπτει από τις συζητήσεις και που αφορά την αλήθεια των πραγματικών γεγονότων, την αξιοπιστία των μαρτύρων και την αξία των άλλων αποδείξεων. 2. Αποδεικτικά μέσα, που έχουν αποκτηθεί με αξιόποινες πράξεις ή μέσω αυτών, δεν λαμβάνονται υπόψη για την κήρυξη της ενοχής, την επιβολή ποινής ή τη λήψη μέτρων καταναγκασμού, εκτός εάν πρόκειται για κακουργήματα που απειλούνται με ποινή ισόβιας κάθειρξης και εκδοθεί για το ζήτημα αυτό ειδικά αιτιολογημένη απόφαση του δικαστηρίου. Μόνη η ποινική όμως δίωξη των υπαιτιών των πράξεων αυτών δεν εμποδίζει την πρόοδο της δίκης».

διεθνείς υποχρεώσεις της Χώρας, ιδίως από την ΕΣΔΑ και το ΔιεθνΣυμφΟΗΕ. Το άρθρ 19 παρ 3 Σ ρητώς ορίζει ότι απαγορεύεται η χρήση αποδεικτικών μέσων που έχουν αποκτηθεί κατά παράβαση των αρθρ 9, 9Α, και 19 αυτού, ήτοι μέσω παραβίασης του ασύλου της κατοικίας και των νομίμων προϋποθέσεων έρευνας σε αυτή, της παραβίασης της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής (άρθρ 9 Σ), της παραβίασης συλλογής, επεξεργασίας και χρήσης, ιδία με ηλεκτρονικά μέσα των προσωπικών δεδομένων (άρθρ 9Α Σ) και του απορρήτου της επικοινωνίας (άρθρ 19 Σ).

73.- Η εν λόγω απαγόρευση είναι απόλυτη, πλην όμως από τη στάθμιση με άλλα επίσης συνταγματικά προστατευόμενα αγαθά, με βάση και την αρχή της αναλογικότητας (Σ 25 παρ 1) ανακύπτουν περιπτώσεις που δεν υπάγονται στην απαγόρευση. Στη Γερμανία έχει επικρατήσει εν προκειμένω η «θεωρία των βαθμίδων», σύμφωνα με την οποία ανάλογα με το προστατευόμενο αγαθό οι αποδεικτικές απαγορεύσεις, άλλοτε είναι απόλυτες (ομολογίες που κτήθηκαν δια βασανισμών), άλλοτε σχετικές και υποχωρούν προ υπέρτερων αγαθών⁸⁴.

74.- Με τη διάταξη του άρθρου 177 στην παρ 2 του ΚΠοινΔ «η αρχή της ηθικής απόδειξης», στοιχούμενη προς τις προαναφερθείσες βασικές αρχές, θεσπίζεται, κατ' απόκλιση της αρχής της ηθικής απόδειξης, η απαγόρευση της αξιοποίησης αποδεικτικού μέσου που έχει αποκτηθεί με αξιόποινες πράξεις ή μέσω αυτών και ορίζεται ότι τα εν λόγω αποδεικτικά μέσα δεν λαμβάνονται υπόψη από το (ποινικό) δικαστήριο για την κήρυξη της ενοχής ή την επιβολή ποινής ή τη λήψη μέτρων καταναγκασμού⁸⁵. Ως αξιόποινες πρέπει να νοηθούν οι τελειωτικώς άδικες πράξεις, δηλ όταν δεν υπάρχει κάποιος λόγος που να αίρει τον άδικο χαρακτήρα της κτήσης του

⁸⁴ Βλ σχετικά αντί πολλών Παπαγεωργίου – Γονατά ΠΧ ΛΘ, 562, με παραπέρα παραπομπές· Πατεράκη ΝοΒ 1983.1129.

⁸⁵ Πρβλ ΑΠ 622/2003 ΠΧ ΝΔ 131.

αποδεικτικού μέσου⁸⁶. Εν όψει όμως των αμέσως προαναφερθέντων, συνάγεται ότι η απαγόρευση ισχύει όχι μόνο αν τα αποδεικτικά μέσα λήφθηκαν με αξιόποινες πράξεις, αλλά και με πράξεις που παραβιάζουν συνταγματικά προστατευόμενα δικαιώματα⁸⁷.

75.- Εξαιρέσεις από την εξαίρεση. α) Κακουργήματα που απειλούνται με ισόβια κάθειρξη. Η κοινωνική ανάγκη της προστασίας υπέρτερων αξιών επέβαλε στο νομοθέτη να θεσπίσει εξαίρεση της ανωτέρω εξαίρεσης και να επανέλθει στον κανόνα της ηθικής απόδειξης της παρ 1. Έτσι, ο νομοθέτης στην παρ 2 του παρόντος άρθρου όρισε ότι αποδεικτικά μέσα που έχουν αποκτηθεί με αξιόποινες πράξεις ή μέσω αξιόποινων πράξεων, λαμβάνονται υπόψη για την κήρυξη της ενοχής, την επιβολή της ποινής ή τη λήψη μέτρων καταναγκασμού, αν πρόκειται για κακουργήματα που απειλούνται με ποινή ισόβιας κάθειρξης και έχει εκδοθεί για το ζήτημα αυτό ειδικά αιτιολογημένη απόφαση του δικαστηρίου που να αιτιολογεί ειδικά τους λόγους, για τους οποίους επιβάλλεται η λήψη υπόψη του παράνομου αποδεικτικού μέσου⁸⁸.

76.- β) Μοναδικό μέσο προς απόδειξη αθωότητας. Έγινε επίσης δεκτή και μία άλλη «εξαίρεση της εξαίρεσης», με βάση τις διατάξεις των αρθρ 2 παρ 1 και 5 παρ 2 Σ (ανθρώπινη αξία – ζωή, τιμή, ελευθερία). Κατ' αυτήν, επιτρέπεται η χρήση αποδεικτικών μέσων που κτήθηκαν παρανόμως επίσης, όταν αυτά αποτελούν το μόνο προτεινόμενο από τον κατηγορούμενο αποδεικτικό μέσο προς απόδειξη της αθωότητάς του, υπό τον περιορισμό πάντοτε της αρχής της αναλογικότητας (άρθρ 25 παρ 1 Σ), εάν δηλαδή στη συγκεκριμένη περίπτωση, εν όψει και της βαρύτητας του εγκλήματος, το εν λόγω αποδεικτικό μέσο είναι αναγκαίο και πρόσφορο για την απόδειξη της

⁸⁶ Βλ Πατεράκη, Η ηθική βλάβη 2001 σελ 168.

⁸⁷ Βλ σχετ Τζαννετής ΠΧ ΜΗ 106.

⁸⁸ Χαρακτηριστικές οι κρίσεις του δικαστηρίου (και δη του Αρείου Πάγου) στην Ελλάδα στις ΑΠ 622/2003 ΠΧ ΝΔ 131· 1130/2002 ΠοινΔ 2002.733· σχετ ΑΠ 297/2002 ΠΧ ΝΒ 924.

αθωότητάς του. Περί αυτών θα κρίνει ο δικαστής, ο οποίος σε καταφατική περίπτωση, θα συνεκτιμήσει τα ευνοϊκά σημεία του παρανόμου αποδεικτικού μέσου για τον κατηγορούμενο που το πρότεινε, θα αγνοήσει δε τα επιβαρυντικά σημεία για τον συγκατηγορούμενο που αντέλεξε⁸⁹. Τα παραπάνω ισχύουν, όχι μόνο κατά την κύρια διαδικασία, αλλά και στην προδικασία⁹⁰. Η παρούσα περίπτωση αποτελεί μορφή «αποδεικτικής κατάστασης ανάγκης»⁹¹.

77.- Συνέπειες. Ακυρότητες. Η παράβαση του κανόνα της παρ 2, σε βάρος του κατηγορουμένου, αν δηλαδή δεν υπάρχουν οι ανωτέρω περιπτώσεις εξαίρεσης της εξαίρεσης, προκαλεί την απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας (άρθρ 171 παρ 1 δ ΚΠοινΔ), διότι η χρησιμοποίηση στη ποινική δίκη απαγορευμένου αποδεικτικού μέσου προσβάλλει ο δικαίωμα υπεράσπισης του κατηγορουμένου και συνεπώς ιδρύει την αναιρετικό λόγο του άρθρ 510 παρ 1 Α και στην περίπτωση της προδικασίας, του άρθρ 484 παρ 1 Α ΚΠοινΔ⁹².

78.- Όταν όμως το παράνομο αποδεικτικό μέσο ζήτησε να το χρησιμοποιήσει ο ίδιος ο κατηγορούμενος, και το δικαστήριο το απαγορεύσει, παρά τη συνδρομή της εξαίρεσης της εξαίρεσης, δημιουργείται σχετική ακυρότητα και ιδρύεται ο αναιρετικός λόγος από το άρθρ 510 παρ 1 Β ΚΠοινΔ⁹³. Ομοίως ακυρότητα ανακύπτει και κατά την προδικασία, αν το συμβούλιο λάβει υπόψη για την παραπομπή παράνομο αποδεικτικό μέσο, λχ μαγνητοφωνημένη συνομιλία, χωρίς να συντρέχει

⁸⁹ βλ σχετικά αντί πολλών Παπαγεωργίου – Γονατά οπ, με παραπομπές στις ΑΠ 1622/2005 ΠΧ ΝΣΤ 426· 1351/97 ΠΧ ΜΗ 965.

⁹⁰ Βλ την ΑΠ ο. ανωτ. σημ 76.

⁹¹ Βλ άρθρο 25 ΠΚ· Ψαρούδα – Μπενάκη ΠΧ ΛΒ 554· Χαραλαμπάκης ΝοΒ 2002.1060.

⁹² Βλ Καρράς ΠΧ ΜΗ 1043· ΑΠ 1568/2004 ΠΧ ΝΕ 638· 622/2003 ΠΧ ΝΔ 131 σχετ 1622/2005 ΠΧ ΝΣΤ 426.

⁹³ Βλ σχετ ΑΠ 42/2004 ΠΧ ΝΔ 300.

μία από τις ανωτέρω νόμιμες περιπτώσεις ή να έχει συμφωνηθεί η μαγνητοφώνηση⁹⁴.

79.- Δεν ανακύπτει όμως απόλυτη ακυρότητα, αν προκύπτει συναίνεση (έστω και σιωπηρή) του προσώπου, του οποίου η συνομιλία⁹⁵. Αν όμως παρά τη χρήση του στο ακροατήριο, το παράνομο αποδεικτικό μέσο δεν λήφθηκε υπόψη για την ενοχή κλπ, δεν απαγγέλλεται ακυρότητα, όπως λχ από την ανάγνωση της σχετικής έκθεσης πραγματογνωμοσύνης απομαγνητοφώνησης που δεν λήφθηκε όμως υπόψη.

⁹⁴ Βλ σχετ ΑΠ 1622/2005 ΠΧ ΝΣΤ 426.

⁹⁵ Βλ ΑΠ 589/94 ΠΧ ΜΔ 650.

Κεφ Γ': Συμπεράσματα – Σύνοψη απαντήσεων

80.- Γενικές κρίσεις. Το Συμβούλιο της Επικρατείας⁹⁶ προβλέπεται στο άρθρο 95 του Συντάγματος και αποτελεί το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο της χώρας. Ο ρόλος που του δίνει το Σύνταγμα, αλλά και η βαρυσήμαντη νομολογία του, του προσδίδουν πρωταρχική σημασία για την προστασία του διοικούμενου από την κρατική εξουσία και για την πραγμάτωση του κράτους δικαίου. Σημαντική συνεπώς θα είναι και η κρίση του ΣτΕ που θα αποφανθεί τελικά για τη νομιμότητα του εν λόγω μέτρου⁹⁷. Το συνταγματικό κείμενο συμπυκνώνει πολύτιμη κοινωνική συναίνεση και κάθε άκαιρη ή αδικαιολόγητη αντίθεση σε αυτό στο πνεύμα και τις διατάξεις του ενέχει κινδύνους απορρυθμίσεως της λειτουργίας της Πολιτείας με την ανατροπή κεκτημένων με κόπο ισορροπιών. Ιδιαίτερα ένα

⁹⁶ Βλ Δ. Θ. Τσάτσο, Συνταγματικό Δίκαιο, οργάνωση και λειτουργία της πολιτείας, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1993, β τ, σελ 511 επ.

⁹⁷ Παραθέτουμε την προφητική και αναμφίβολα διαχρονική κρίση του Ελ. Βενιζέλου, όπως αυτή φαίνεται στην ομιλία του κατά την πρώτη συνεδρίαση της 17ης Μαΐου 1929 «...Βέβαια δεν σας υπόσχομαι ότι η κυβέρνηση εκ προθέσεως θα διαπράξη παρανομίαν δια να σας δώση την ευκαιρίαν ν' ακυρώσητε την πράξιν της και την επαναφέρητε εις την τάξιν. Αλλωστε αν η αρχή της σοφίας είναι ο φόβος του Κυρίου, η λειτουργία του συμβουλίου της επικρατείας είναι η αρχή ίσως περισσοτέρας προσοχής εκ μέρους των κυβερνώντων όπως αποφεύγουν παρανόμους πράξεις. Αλλ' όσην προσοχήν και αν δείξωμεν είνε ανθρώπινον να υποπέσωμεν και εις παρανόμους ενεργείας. Όταν δε έστω και άνευ προθέσεως διαπράξη η κυβέρνηση καμμίαν παρανομίαν και έλθη το συμβούλιον της επικρατείας να της πη ότι της ακυρώνει την πράξιν της ταύτην, σας βεβαιώ ότι θα έλθω προσωπικώς να συγχαρώ και να σφίξω το χέρι του προέδρου και των μελών του συμβουλίου της επικρατείας, διότι υπενθύμισαν εις την κυβέρνησιν ότι δεν έχει το δικαίωμα να παρανομή ... Σας ομολογώ, κύριοι, ειλικρινώς ότι αποδίδω μεγίστην σημασίαν εις τον αγαθοποιόν ρόλον τον οποίον θα παίξη το συμβούλιον της επικρατείας εις την όλην ζωήν της πατρίδος μας. Πιστεύω αδιστάκτως ότι «ήδε η ημέρα» δια να μεταχειρισθώ τους λόγους του μεγάλου μας ιστορικού, αλλ' εις εναντίαν εντελώς περίστασιν, θα είναι η απαρχή πλουσιοτάτων αγαθών εις όλας τας εκδηλώσεις της κρατικής και κοινωνικής ζωής, ένας αληθινός ιστορικός σταθμός με καθολικήν την ευεργετικήν του επίδρασιν ... θα το κατορθώσωμεν δια του συμβουλίου της επικρατείας να εμπνεύσωμεν και εις τον τελευταίον πολίτην που κατοικεί εις τα απώτατα του κράτους ότι «υπάρχουν δικασταί εις τας Αθήνας» που προστατεύουν κάθε πολίτην αδικούμενον από οιονδήποτε διοικητικόν όργανον και από την κυβέρνησιν αυτήν χωρίς να έχη ανάγκην ο πολίτης να προσφεύγη εις πλάγια μέσα και εις την υποστήριξιν των ισχυρών της ημέρας δια να εύρη το δίκαιόν του, βεβαιωθήτε ότι εγκαινιάζομεν ένα σταθμόν ιστορικών, τον ιστορικώτερον ίσως σταθμόν της ζωής μας από αιώνος»

τυπικό και αυστηρό Σύνταγμα, όπως το ελληνικό, που θεσπίζει περιορισμούς ως προς την έκταση και τη διαδικασία της αναθεωρήσεώς του, αποκλείει εξ ορισμού κάθε αντίθετη θέση.

81.- Το δικαίωμα στην ασφάλεια τείνει να γίνει σύμβολο της εποχής. Είναι γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια η εγκληματικότητα και ο φόβος για την εγκληματικότητα έχουν αρχίσει να γίνονται ένα από τα μεγαλύτερα βιούμενα της ελληνικής κοινωνίας⁹⁸, αλλά με τη συστηματική επανεμφάνιση της τρομοκρατίας το φαινόμενο αυτό έχει λάβει διεθνή έκταση με σπουδαία ένταση. Βεβαίως η ασφάλεια θα μπορούσε να πει κανείς αποτελεί αυτονόητη προϋπόθεση για την απολύτη άσκηση και απόλαυση όλων των δικαιωμάτων του ανθρώπου, η δε εγγύηση της ασφάλειας από την Πολιτεία αποτελεί το ελάχιστο αντιστάθμισμα για την απαγόρευση της αυτοδικίας. Όμως η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, η ελεύθερη δράση και η απόλαυση των κατοχυρωμένων θεμελιωδών συνταγματικών δικαιωμάτων προϋπόθεση για να νιώθει ασφαλής ένας πολίτης. Όπως εξάλλου έχει τονίσει και ο μεγάλος θεωρητικός και πολιτικός Βενιαμίν Φραγκλίνος «...μία κοινωνία που θυσιάζει λίγη ελευθερία για λίγη ασφάλεια δεν αξίζει τίποτα από τα δύο και στο τέλος θα τα χάσει και τα δύο και όσοι εγκαταλείπουν τη στοιχειώδη ελευθερία για να πετύχουν λίγη προσωρινή ασφάλεια, δεν είναι άξιοι ούτε για ελευθερία ούτε για ασφάλεια...».

82.- Σήμερα πια οι τηλεπικοινωνίες, η επεξεργασία δεδομένων, η πληροφορική, ο ηλεκτρονικός τύπος, και άλλα πολλά, διαμορφώνουν από κοινού το «ψηφιακό» περιβάλλον των πολυμέσων. Η απελευθέρωση λοιπόν στη ροή της πληροφορίας σε συνδυασμό με την απεριόριστη τεχνολογική δυνατότητα του καθενός να εκπέμπει και να λαμβάνει πληροφορίες διαμορφώνουν τις συνθήκες μίας πληροφοριακής επανάστασης που θα

⁹⁸ βλ Κουράκης Ε. Νέστωρ, Εγκληματολογικοί Ορίζοντες, Α: Ιστορική και θεωρητική προσέγγιση, Αθήνα/Κομοτηνή: ΑΝ Σάκκουλας, β εκ, 2005, σελ 159 επ.

είναι το ίδιο σημαντική για τον αιώνα που διανύουμε όσο υπήρξε η βιομηχανική επανάσταση για τον 19^ο αιώνα.

83.- Όλοι γνωρίζουμε τη σημασία που έχει η ελεύθερη ροή της πληροφορίας για τη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος. Αυτή την άρρηκτη σχέση που συνδέει την πληροφορία με τη δημοκρατία υπηρετεί – μεταξύ άλλων – η αρχή της δημοσιότητας της λειτουργίας των κρατικών οργάνων. Όταν όμως αφήνουμε το οργανωτικό μέρος του Συντάγματος για να μεταβούμε στο πεδίο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων διαπιστώνουμε ότι η σχέση δημοκρατίας και πληροφορίας αντιστρέφεται: Εδώ η αδιαφάνεια συνιστά τον κανόνα και η διαφάνεια την εξαίρεση. Ενώ δηλαδή ως πολίτες που συμμετέχουμε στη διαπάλη των ιδεών και στον πολιτικό ανταγωνισμό, διεκδικούμε την απρόσκοπτη ροή της πληροφορίας και την ενημέρωση, ως ιδιώτες απαιτούμε τόσο από το κράτος όσο και από τους τρίτους τη διακριτικότητα.

84.- Με ποιους όρους όμως και υπό ποιες προϋποθέσεις επιτρέπεται στο κράτος δικαίου να χρησιμοποιεί εναντίον του οργανωμένου εγκλήματος και της τρομοκρατίας προηγμένα τεχνολογικά μέσα επιτήρησης και παρακολούθησης; Ήδη οι διατάξεις των άρθρων του Συντάγματος φαίνεται να περιέχουν τα βασικά στοιχεία που θα πρέπει να περιλαμβάνει κάθε ρύθμιση που θα επιτρέπει την παρακολούθηση και ενημέρωση: Η ρύθμιση θα πρέπει να περιέχεται σε νόμο και ο νόμος να είναι σύμφωνος στους περιορισμούς του συντακτικού νομοθέτη και σε καμία περίπτωση να μην δημιουργεί στεγανό χώρο ώστε η διοίκηση να παραβιάζει κατά βούληση τα Συνταγματικά δικαιώματα, εξάλλου και αυτή είναι η έννοια του πρώτου εδαφίου του άρθρου 9 Α που παραπέμπει στον κοινό νομοθέτη. Υστερα, η ρύθμιση περί προσωπικών δεδομένων να διέπεται από την αρχή της αναλογικότητας και να μην προσβάλλει τον πυρήνα του δικαιώματος.

85.- Συνεπώς με τη ραγδαία τεχνολογική ανάπτυξη, η οποία διευρύνει και τις δυνατότητες επιτήρησης και παρακολούθησης από μέρους της κρατικής εξουσίας, προκειμένου να εξυπηρετήσει και αυτή τους δικούς της σκοπούς, ιδίως την προστασία της δημόσιας τάξης και ασφάλειας, δεν υπάρχουν πια «**ακίνδυνα προσωπικά δεδομένα**». Από τη στιγμή που οι ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις καθιστούν δυνατή, μέσα σε κλάσματα δευτερολέπτου, τη συσσώρευση, επεξεργασία, αποθήκευση και ανταλλαγή τεράστιων ποσοτήτων πληροφοριών, κάθε προσωπικό δεδομένο είναι εν δυνάμει επικίνδυνο, αφού συνδυαζόμενο κατάλληλα – ευαίσθητα ή μη – θα αποτελέσει μία ψηφίδα στο μωσαϊκό του ανθρώπινου προσώπου. Έως σήμερα μπορούσαμε να κινούμαστε στη δημόσια σφαίρα διατηρώντας κατά κανόνα την ανωνυμία μας ή έστω αποκαλύπτοντας στους άλλους αποσπασματικές μόνο όψεις της προσωπικότητας μας, καθώς επιλέγαμε κάθε φορά ποιες από αυτές θα προβάλλουμε και ποιες θα υποβαθμίσουμε, ή ακόμη και θα αποκρύψουμε, ανάλογα με το περιβάλλον στο οποίο δρούσαμε.

86.- Σήμερα όμως είναι πια δυνατή η πλήρης ηλεκτρονική ανασύνθεση του ανθρώπινου προσώπου, από κάποιον τρίτο είτε αυτός είναι το κράτος ή ιδιώτης. Τα μέσα τα διαθέτουν αμφότεροι και ο κίνδυνος να μετατραπεί ο άνθρωπος σε πληροφοριακό αντικείμενο είναι ορατός, το τεκμήριο αθωότητας – *in dubio pro reo* – θα μετατραπεί σε τεκμήριο ενοχής, αφού εν δυνάμει ο καθένας από εμάς είναι ύποπτος. Η ανωτέρω κρίση ανταποκρίνεται, νομίζουμε, επαρκέστερα στην αρχή του κράτους δικαίου. Το συμπέρασμα αυτό θεμελιώνεται, εξάλλου, στην απορρέουσα από την αρχή του κράτους δικαίου αρχή *in dubio pro libertate*, η οποία διατρέχει το σύνολο των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

87.- Κρίσεις για την τροπολογία των προσωπικών δεδομένων και για τη γνωμοδότηση του Εισαγγελέα του ΑΠ. Με την τροπολογία στη διάταξη

των ευαίσθητων δεδομένων προστέθηκε μια τροποποίηση, η οποία αφαιρεί άλλη μία αρμοδιότητα από την Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, με το εξής κείμενο:

«Ειδικά για τα σχετικά με ποινικές διώξεις ή καταδίκες δύναται να επιτραπεί η δημοσιοποίηση μόνον από την εισαγγελική αρχή για τα αδικήματα που αναφέρονται στο εδάφιο β' της παραγράφου 2 του άρθρου 3 με διάταξη του αρμοδίου Εισαγγελέως Πρωτοδικών ή του Εισαγγελέως Εφετών, εάν η υπόθεση εκκρεμεί στο Εφετείο. Η δημοσιοποίηση αυτή αποσκοπεί στην προστασία του κοινωνικού συνόλου, των ανηλίκων, των ευάλωτων ή ανίσχυρων πληθυσμιακών ομάδων και προς ευχερέστερη πραγμάτωση της αξίωσης της Πολιτείας για τον κολασμό των παραπάνω αδικημάτων.»

88.- Σε αυτό το σημείο, λοιπόν, η εισαγγελική αρχή και όχι η Αρχή Προστασίας Δεδομένων αποφασίζει αν συντρέχουν οι όροι της «προστασίας του κοινωνικού συνόλου», των «ανηλίκων», των «ευάλωτων ή ανίσχυρων πληθυσμιακών ομάδων» και προς «ευχερέστερη πραγμάτωση της αξίωσης της Πολιτείας για τον κολασμό των παραπάνω αδικημάτων».

89.- Βέβαια το άρθρο 9Α του Συντάγματος αναφέρει ότι ανεξάρτητη αρχή διασφαλίζει την προστασία προσωπικών δεδομένων και το άρθρο 101Α αναφέρει ότι οι κατά Σύνταγμα «ανεξάρτητες αρχές» εκλέγονται από την Διάσκεψη των Προέδρων της Βουλής και υπόκεινται σε κοινοβουλευτικό έλεγχο, δύο συνταγματικές απαιτήσεις, οι οποίες δεν ισχύουν για τις εισαγγελικές αρχές⁹⁹, οι οποίες διορίζονται από το υπουργείο Δικαιοσύνης (όχι τη Βουλή) και φυσικά δεν λογοδοτούν ενώπιον της Βουλής. Επομένως, οι εισαγγελικές αρχές στερούνται της συνταγματικής νομιμοποίησης που απολαμβάνει η Αρχή Προστασίας Δεδομένων, για να αποφασίζει ποιες ποινικές καταδίκες επιτρέπεται να δημοσιοποιούνται και ποιες όχι.

⁹⁹ Και άρθρο 90 παρ 5 Σ.

90.- Επίσης κατά το β εδ του άρθρ 9 Α Σ η «επιφύλαξη νόμου» αφορά την οργάνωση και λειτουργία της αρχής και δεν σκοπεί στο να εξαιρεθούν κατηγορίες περιπτώσεων από τον έλεγχο της αρχής. Σημειωτέον ότι μιλάμε για πρωτοβάθμιες ποινικές καταδίκες που μπορεί εκκρεμούν στο Εφετείο, δηλαδή για άτομα τα οποία **καλύπτονται από το τεκμήριο της αθωότητας** και που μπορεί να αθωωθούν σε δεύτερο βαθμό ή στον Άρειο Πάγο.

91.- Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι βάσει της αρχής της διάκρισης των λειτουργιών (άρθρο 26 του Συντάγματος) μια διοικητική αρχή, έστω και ανεξάρτητη, δεν επιτρέπεται να επεμβαίνει σε ζητήματα που εκκρεμούν ενώπιον της Δικαιοσύνης. Άρα, ότι η ΑΠΔΠΧ δεν έχει αρμοδιότητα να αποφασίζει ποιες ποινικές καταδίκες μπορούν να τύχουν ευρύτερης δημοσιότητας από την απαγγελία στο ακροατήριο του δικαστηρίου και ποιες όχι. Οπότε το ζήτημα είναι αν αυτή η δημοσιοποίηση των ονομάτων των καταδικασθέντων σε πρώτο βαθμό, ενώ οι υποθέσεις τους εκκρεμούν στο Εφετείο, είναι «ποινή» ή όχι. Το Σύνταγμα λέει ότι η δικαιοσύνη απονέμεται από δικαστήρια συγκροτούμενα από τακτικούς δικαστές (άρθρο 87 Σ), δεν απονέμεται από εισαγγελείς. Αν λοιπόν θεωρηθεί «ποινή» η δημοσιοποίηση κατ' εντολή του εισαγγελέα τότε η διάταξή της πάσχει ενόψει του άρθρου 87 του Συντάγματος. Ο εισαγγελέας δεν είναι τακτικός δικαστής για να αποδώσει δικαιοσύνη επιβάλλοντας ποινή.

92.- Αν λοιπόν δεν πρόκειται για ποινή, αλλά για μια ιδιότυπη επιβολή πρόσθετης κύρωσης, μια εκ των υστέρων «επικήρυξη», την οποία μπορούν να αναπαράγουν τα ΜΜΕ προκειμένου να γίνει γνωστή η πρωτόδικη ποινική καταδίκη ενός προσώπου, τότε σαφώς δεν πρόκειται για ζήτημα αποκλειστικής αρμοδιότητας της Δικαιοσύνης και συνταγματικά αρμόδια, υπ' αυτήν την εκδοχή, είναι η ανεξάρτητη αρχή των άρθρων 9Α και 101Α του Συντάγματος.

93.- Εν κατακλείδι αξίζει να σημειωθεί επίσης ότι η τροπολογία αναφέρει ότι θα καταστρέφονται τα δεδομένα χωρίς τις εγγυήσεις της Αρχής. Από την καταγραφή όμως δεδομένων σε σταθερό αντικειμενικό μέσο γεννάται αρχείο που απειλεί σε μεγάλο βαθμό την ελευθερία του καθενός από εμάς, αφού ανά πάσα στιγμή οποιοσδήποτε, ιδιώτης ή κράτος, δύναται να έχει πρόσβαση σε αυτά. Συνεπώς η καταστροφή τους από άλλο όργανο πλην της Αρχής καθιστά καθόλα αμφίβολη την τελική καταστροφή τους. Η προληπτική λήψη μέτρων δεν παρέχει επαρκείς εγγυήσεις και είναι αμφίβολο αν ο εισαγγελέας φέρει όλες τις απαραίτητες εγγυήσεις, ώστε να εκτιμήσει εάν επίκειται σοβαρός κίνδυνος ή θα γίνεται αυθαίρετα και συχνά η επίκλησή του, για την καταστρατήγηση των προσωπικών ελευθεριών, όπως έχει καταλήξει να γίνεται με την επίκληση του γενικού συμφέροντος.

Περίληψη

Η προστασία των προσωπικών ελευθεριών και των λοιπών θεμελιωδών δικαιωμάτων κατοχυρώνεται σε διεθνή κείμενα, συνθήκες και συμβάσεις (τόσο υπό τη μορφή *soft law* – όχι όμως χωρίς αξία, νομική και πραγματική – όσο και με δεσμευτικές για τη χώρα μας διατάξεις και κανόνες). Τα προσωπικά δεδομένα αρχικά κατοχυρώθηκαν στη χώρα μας με σειρά νόμων (2068/1992 και 2472/1997) και ύστερα από το ίδιο το Σύνταγμα στις διατάξεις του άρθρου 9 Α και 101 Α κλπ. Υπό τις εξαιρετικές συνθήκες, των Ολυμπιακών Αγώνων, επετράπη στη χώρα μας η χρήση καμερών σε δημόσιους χώρους, δηλαδή η επεξεργασία και η συλλογή προσωπικών δεδομένων. Το εν λόγω μέτρο ήταν περιορισμένης χρονικής διάρκειας και με απόφαση της Αρχής αποφασίστηκε υπό αυστηρές προϋποθέσεις η παράταση ισχύος του μέτρου. Η Αρχή, ως το μοναδικό και αποκλειστικά αρμόδιο όργανο να κρίνει όσον αφορά την επεξεργασία και συλλογή προσωπικών δεδομένων, έχει συνταγματική κατοχύρωση και λειτουργεί υπό τις εγγυήσεις του Συντάγματος (άρθρο 9 Α και 101 Α). Με την καταγραφή όμως προσωπικών δεδομένων με οπτικοακουστικά μέσα χωρίς τους όρους και τις προϋποθέσεις που προβλέπει προσβάλλονται ευθέως οι προσωπικές ελευθερίες και τα θεμελιώδη δικαιώματα, δημιουργείται ένα έλλειμμα ασφάλειας δικαίου και προσβάλλονται ακέραια τα θεμελιώδη δικαιώματα του κάθε πολίτη, καταστρατηγώντας την έννοια της ελευθερίας υπέρ της ασφάλειας, ενώ το τεκμήριο της αθωότητας μετατρέπεται σε τεκμήριο ενοχής.

Βιβλιογραφία

- Α. Δημητρόπουλο, Συνταγματικά Δικαιώματα, τόμος Γ - ημίτομος Ι, Σάκκουλας 2005.
- Δ. Θ. Τσάτσο, Συνταγματικό Δίκαιο, οργάνωση και λειτουργία της πολιτείας, β τ.
- Κ. Γ. Μαυριάς, Συνταγματικό Δίκαιο, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2004, γ έκδ.
- Α. Μανιτάκη, Κράτος δικαίου και δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας Ι, Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1994.
- Α. Γέροντα, Η προστασία του πολίτη από την ηλεκτρονική επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, εκδ Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002.
- Α. Δημητρόπουλο, Συνταγματικά Δικαιώματα, Ειδικό Μέρος, ια εκδ, Αθήνα, 2005
- Κ. Γ. Μαυριάς, Συνταγματικό Δίκαιο, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2004, γ έκδ
- Α. Μανιτάκη, Κράτος δικαίου και δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας Ι, Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1994
- G. Kassimatis, Origines et evolution de l' État social, σε J. Iliopoulos – Strangas (éd.), La protection des droits sociaux fondamentaux dans les États membres de l'Union Européenne, Éditions Antoine N. Sakkoulas Athènes – Bruylant – Nomos Verlagsgesellschaft, 1999
- Α. Γ. Δημητρόπουλο, Γενική Συνταγματική Θεωρία, τόμος α, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2004
- Κ. Α. Γεωργόπουλος, Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο, 12^η έκδ, Σάκκουλας, Αθήνα, 2001
- Α. Μανιτάκη, Το υποκείμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων, 1981
- Δαλτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα, β εκδ, 1991
- Α. Γέροντα, Η προστασία του πολίτη από την ηλεκτρονική επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, εκδ Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002
- Ε. Τροβά, Πληροφορική και ατομικά δικαιώματα, Σκέψεις πάνω στη δημιουργία ενός νέου νόμου, ΕΕΝ 1986
- Ε. Βασιλακάκης, Το πρόβλημα της προστασίας του πολίτη απέναντι στην καταχρηστική εφαρμογή της πληροφορικής, Αρμ 1984
- Δ. Σπινέλλη, Ποινικό Δίκαιο - Ειδικό Μέρος, 1976
- J. Baudrillard, Tous tele-guides, "Liberation", 7.9.2001, 5, βλ επίσης S. Warren and L. Brandeis, The right to privacy (*The implicit made explicit*), in F.D Schoeman (ed), Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology (Cambridge: Cambridge University Press, 1984)
- Ι. Ιγγλεζάκη, Ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2006.
- Κ. Χ. Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006
- Α. Γέροντα, Η προστασία του πολίτη από την ηλεκτρονική επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, εκδ Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002
- Κ. Χ. Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006
- Χ. Ανθόπουλος, Όψεις της συνταγματικής δημοκρατίας στο παράδειγμα του άρθρου 25 παρ 1 του συντάγματος, σε: Το νέο Σύνταγμα, Πρακτικά συνεδρίου για το αναθεωρημένο σύνταγμα 1975/1986/2001, 2001

- Ι. Μανωλεδάκη, «Ανθρώπινη αξιοπρέπεια», σε Μανωλεδάκη / Prittwich (επιμ), Η ποινική προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, 1997
- Ι. Κοϊμτζόγλου, Στοιχεία Δημοσίου Δικαίου
- Π. Δ. Αρμαμέντο – Β. Α. Σωτηρόπουλο, Προσωπικά Δεδομένα και Ερμηνεία ν 2472/1997, εκδ Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2005
- Λ. Μήτρου στα πρακτικά ημερίδας της 29/10/2002 για την ανεξαρτησία των ανεξάρτητων αρχών, Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου.
- Λ. Μήτρου, Ο θεσμικός έλεγχος της προστασίας προσωπικών δεδομένων – Εξέλιξη και προβλήματα σε ΕΠΥ, Ασφάλεια Πληροφοριών, Αθήνα 1995
- Π. Δ. Αρμαμέντο – Β. Α. Σωτηρόπουλο, Προσωπικά Δεδομένα και Ερμηνεία ν 2472/1997, εκδ Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2005
- Δ. Κοντογιώργα – Θεοχαροπούλου, η αρχή της αναλογικότητας στο εσωτερικό δημόσιο δίκαιο, 1989
- Φ. Δωρή, Η αρχή της αναλογικότητας στο πεδίο ρύθμισης των ιδιωτικού δικαίου σχέσεων, σε: Τιμ Τομ ΣτΕ 75 χρόνια, 2004
- Σ. Πατεράκη, Η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, β' έκδοση, 2001
- Γεωργιάδη - Σταθόπουλο, τόμος Α στο άρθρο 57.
- Κ. Χρυσόγονο, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Β' Έκδοση 2002
- Ι. Κοϊμτζόγλου, Στοιχεία Δημοσίου Δικαίου, 1999.
- Α. Σβώλος – Γ. Βλάχος, Το Σύνταγμα της Ελλάδος, Β, 1995
- Κ. Γεωργόπουλος, Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο, έκδοση 12^η, Αθήνα Σάκκουλας 2001
- Α. Γ. Δημητρόπουλος, Γενική Συνταγματική Θεωρία, Τόμος Α', Αθήνα Σάκκουλας 2004
- Κ. Γεωργόπουλος, Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο, έκδοση 12^η, Αθήνα Σάκκουλας 2001
- Παπαγεωργίου – Γονατά ΠΧ
- Πατεράκη ΝοΒ 1983.
- Πατεράκη, Η ηθική βλάβη 2001 σελ 168.
- Τζαννετής ΠΧ ΜΗ 106.
- Ψαρούδα – Μπενάκη ΠΧ ΛΒ 554.
- Χαραλαμπάκης ΝοΒ 2002.1060.
- Φορτσάκης θεόδωρος (επιμ), Διοικητική Δικονομία, Νομική Βιβλιοθήκη, 2003.
- Καρράς ΠΧ ΜΗ 1043.
- Δ. Θ. Τσάτσο, Συνταγματικό Δίκαιο, οργάνωση και λειτουργία της πολιτείας, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1993, β τ.
- Κουράκης Ε. Νέστωρ, Εγκληματολογικοί Ορίζοντες, Α: Ιστορική και θεωρητική προσέγγιση, Αθήνα/Κομοτηνή: ΑΝ Σάκκουλας, β εκ, 2005

Πίνακας αποφάσεων

ΑΠ 715/1995 ΤοΣ 1996, 489/ ΑΠ 42/2004 ΠΧ ΝΔ 300/ ΑΠ 1622/2005 ΠΧ ΝΣΤ 426/ ΑΠ 589/94 ΠΧ ΜΔ 650/ ΑΠ 622/2003 ΠΧ ΝΔ 131/ ΑΠ 60/69 ΝοΒ 17/ ΕφαΘ 12154/90 ΕλλΔνη 32. 1673/ ΕφαΘ 10504/86 ΕλλΔνη 28/ ΑΠ 1622/2005 ΠΧ ΝΣΤ/ 1351/97 ΠΧ ΜΗ/ ΑΠ 622/2003 ΠΧ ΝΔ/ 1130/2002 ΠοινΔ 2002/ ΑΠ 297/2002 ΠΧ ΝΒ 924/ 2112/1984 ΣτΕ, ΤοΣ 1985/ ΑΠΔΠΧ ΕφΔΔ, 2000/_67/2002 ΚΝοΒ 51 (2003)/ 92/2002 ΚΝοΒ 51 (2003)/ ΑΠ 1568/2004 ΠΧ ΝΕ 638· 622/2003 ΠΧ ΝΔ 131 σχετ 1622/2005 ΠΧ ΝΣΤ 426.